

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра педагогіки

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Т.О.Дороніна
 (підпис) (прізвище, ініціали)

Реєстраційний № _____

« ___ » _____ 20__ р.

« ___ » _____ 20__ р.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗВО

Магістерська робота

студентки групи _____ ЗПВШМ-17 _____
 (шифр групи)

ступінь вищої освіти : магістр

спеціальності : 011 Освітні, педагогічні науки

спеціалізація: Педагогіка вищої школи
 (шифр і назва спеціальності)

_____ Квітко Ганни Олександрівни
 (прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Щербина С. М.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Кривий Ріг – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	
1.1. Сутність поняття «комунікативна компетентність», показники та рівні її сформованості.....	10
1.2. Особливості формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови.....	30
1.3. Педагогічні умови ефективного формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови.....	36
Висновки до першого розділу.....	46
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У КРИВОРІЗЬКОМУ КОЛЕДЖІ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	
2.1. Загальна характеристика Криворізького коледжу Національного авіаційного університету.....	49
2.2. Вивчення стану проблеми у практиці роботи Криворізького коледжу Національного авіаційного університету.....	60
Висновки до другого розділу	64
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У КРИВОРІЗЬКОМУ КОЛЕДЖІ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	
3.1. Програма формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у Криворізькому коледжі Національного авіаційного університету.....	66
3.2. Методичні рекомендації щодо формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у	
ЗВО	75
Висновки до третього розділу	78
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Розвиток та посилення міжкультурних та міжнаціональних зв'язків, формування відкритого інформаційно-комунікативного середовища, орієнтація на європейський рівень освіти, розширення кордонів, поява нових можливостей, зростання конкурентоздатності та підвищення вимог до підготовки молодих спеціалістів внесли суттєві зміни у модернізацію освітнього процесу. Основні засади змін та модернізації освіти закладені в Законі України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», наказ МОН «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року»[53, 54, 55, 56].

В результаті таких змін українська освіта взяла курс на компетентнісно-орієнтоване навчання (*Competence-Oriented Education*), основною відмінністю якого від традиційного навчання стало зосередження не на накопиченні знань, а на формуванні здатності практично діяти, бути готовим використовувати отримані знання для вирішення соціальних та професійних проблемних ситуацій. Над становлення компетентнісного підходу в освіті працювали такі вчені як Н. Бібік [6], І. Зимня[16], А. Маркова[33], О. Пометун [49], А. Хуторський [67], та ін.

Сучасна освіта ґрунтується на таких підходах: компетентнісний, діяльнісний та особистісно-орієнтовний. Однією з основних характеристик компетентнісного підходу є орієнтація на формування компетентностей, важливою серед яких є комунікативна компетентність. Від рівня сформованості комунікативної компетентності залежить наскільки успішно людина, наскільки студент або фахівець зможуть взаємодіяти у своєму суспільстві, а успіх комунікації залежить від сформованості у співрозмовників мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетентностей. Для підвищення конкурентоздатності українських спеціалістів на світовому ринку праці сучасний фахівець, окрім

високого рівня професійних знань повинен опанувати іншомовну комунікативну компетентність. Реалізація цієї задачі вимагає підвищення мотиваційного аспекту вивчення іноземної мови, виявлення і покращення умов вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності та збільшення можливостей для використання іншомовного спілкування.

Освітні установи мають готувати багаторівневого фахівця, спеціаліста широкого профілю із можливістю реалізації себе у декількох суміжних професіях, який може швидко адаптуватися сам та мобілізувати свої знання, набувати нові знання, підвищувати власний професійний рівень. Зміни на ринку праці диктують вимоги до рівня підготовки та розвитку особистісних якостей майбутнього фахівця. На рівні з професійними навичками молоді фахівці повинні мати багате різноманіття особистісних якостей, серед них, за визначенням Всесвітнього економічного форуму, найбільш цінними на 2020 рік будуть такі: здатність до прийняття рішення та вирішення складних проблем, критичне мислення, креативний підхід, когнітивна гнучкість, управління талантами, взаємодія з людьми, емоційне сприйняття, орієнтація на послуги, уміння вести переговори. Майбутній фахівець повинен мати високу комунікативну компетентність яка є важливою інтегральною якістю і надасть можливість особистості для подальшої найкращої соціальної та професійної реалізації.

Змінюються вимоги і до підготовки авіаційних фахівців, тому що розвиток авіаційної сфери є показником розвитку політики, економіки, соціальних зв'язків, туризму, тощо. Україна планує свою авіаційну транспортну стратегію із подальшою інтеграцією до міжнародного авіаційного простору, приєднання до світового авіаційного простору, модернізацію аеропортів, вдосконалення умов обслуговування таких повітряних суден як Боїнг (Boeing) B737-800/900 та Ейрбас (Airbus) A320/321, створення логістичних центрів, спрощення формальностей обслуговування пасажирів, багажу та вантажу, розвиток аеронавігаційної системи та іншої техніки яка відповідає вимогам європейських регламентів. Отже, майбутній авіаційний фахівець повинен мати якісну

професійну підготовку, вміння мобілізувати свої мовні знання і вміння в комунікативній і професійній діяльності.

У свої авіаційній діяльності підприємства України керуються такими документами як Повітряний Кодекс України, Наказ Міністерства транспорту України Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні [48, 51], Авіаційна транспортна стратегія України на період до 2030 року та інші положення і правила, в яких зазначаються вимоги до авіаційного персоналу, переліки їх компетентностей, приділяється особлива увага відповідальному ставленню до виконання своїх професійних обов'язків.

Зважаючи на той важливий факт, що Україна є членом Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), процес підготовки майбутніх авіаційних фахівців орієнтується на рекомендації цієї організації. Окрім того, базові нормативно-правові документи Європейської агенції з безпеки авіації (EASA); «Звід нормативно-правових вимог об'єднаної авіаційної влади Європи» (JAA); зміст Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію вимагають підготовки майбутніх авіаційних спеціалістів з високим рівнем володіння іноземною мовою.

В контексті компетентнісного підходу, вивченню комунікативної компетентності присвятили свої праці такі науковці: І. Зимня [16], Є. Пассов [47], І. Ковальчук [26], В. Клочко [30], С. Козак [27], О. Тинкалюк [63] та ін.

Актуальність проблеми та її недостатня теоретична й практична розробленість зумовили вибір теми дослідження : «Формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО».

Тему магістерської роботи затверджено за засіданні кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету (протокол від 16 листопада 2017 року № 4) та вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол від 21 грудня 2017 року № 5).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та дослідницьким шляхом перевірити педагогічні умови ефективного формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО.

Основні завдання дослідження:

- здійснити аналіз наукової літератури з проблеми дослідження та з'ясувати сутність базових понять дослідження: «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність», «іншомовна комунікативна компетентність», «професійна іншомовна комунікативна компетентність»;
- теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективного формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО;
- здійснити аналіз стану проблеми формування комунікативної компетентності студентів Криворізького коледжу Національного авіаційного університету у процесі вивчення іноземної мови;
- розробити орієнтовну програму щодо формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО;
- підготувати методичні розробки занять щодо формування комунікативної компетентності студентів Криворізького коледжу Національного авіаційного університету у процесі вивчення іноземної мови;
- розробити методичні рекомендації щодо формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО.

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО.

Предмет дослідження – педагогічні умови ефективного формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО.

Для розв'язання поставлених завдань застосовувались такі **методи**:

- теоретичний вивчення та аналіз наукових джерел для визначення та порівняння понять «компетентність», «компетенція», «комунікативно компетентність»,

вивчення навчально-методичної літератури для визначення і класифікації структури іншомовної комунікативної компетентності;

- систематизація критеріїв, показників та рівнів сформованості комунікативної компетентності;

- порівняння та узагальнення з метою дослідження стану проблеми формування комунікативної компетентності студентів ЗВО у процесі вивчення іноземної мови;

- емпіричні – спостереження, анкетування, тестові завдання для визначення усвідомлення важливості вивчення іноземної мови, діагностики рівня сформованості комунікативної компетентності студентів;

- моделювання – для розробки комплексу моделей практичних занять щодо формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних спеціалістів у процесі вивчення іноземної мови з урахуванням визначених педагогічних умов;

- статистичні – методи математичної обробки та кількісного аналізу отриманих даних для перевірки статистичної значущості результатів застосування моделей практичних занять для формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних спеціалістів у процесі вивчення іноземної мови з урахуванням визначених педагогічних умов.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці педагогічних умов ефективного формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО; розробці орієнтовної програми та методичних рекомендацій щодо формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО. Результати магістерської роботи апробовано та впроваджено автором у навчально-виховний процес Криворізького коледжу Національного авіаційного університету.

Апробація результатів роботи здійснювалась на:

- засіданнях кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного(2017–2018 рр.);

– науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

міжнародних:

– X Міжнародній науково-практичній конференції Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін 16-17 листопада 2018, яка проходила на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

регіональних:

– Регіональному науково-практичному семінарі Шкільна освіта в сучасному освітньому просторі: Концепція «Нової української школи» 17 січня 2018 року.

Публікації. Основні результати магістерської роботи висвітлено у 3 наукових працях, серед яких 3 – у збірниках наукових праць [19, 21].

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел 70 найменувань, додатків. Загальний обсяг роботи складає 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

1.1. Сутність поняття «комунікативна компетентність», показники та рівні її сформованості

Реформування освіти становить невід’ємний процес зміни суспільства, економіки, політики. Якість навчання молодого покоління завжди визначає подальше майбутнє держави, той вектор в якому будуть розвиватися суспільство. Тому важливо щоб спільний та послідовний процес виховання та освіти допоміг сформувати свідомих, суспільно активних громадян, здатних забезпечити економічне зростання та культурний розвиток країни.

Однією з тенденцій сучасної реформи є компетентнісна освіта. Ця нова тенденція ще тільки набирає обертів, але, за словами О. Пометун, в зарубіжних країнах компетентнісну освіту широко вживають і досліджують вже більш ніж десять років. Також вона позначає, що головну роль для розвитку компетентнісного підходу в освіті зіграли підприємства та бізнес компанії, які ставлять свої вимоги до якості підготовки спеціалістів [49]. У той же час, окрім якісних професійних знань випускники мають, на основі своїх знань, проявляти впевненість під час прийняття рішень та розв’язання проблеми.

Компетентнісний підхід набуває актуальності тому, що для учнів, студентів в результаті навчання та оволодінні професією, виявилось необхідним набути таких компетентностей, які є важливими для життя в суспільстві та швидкозмінному світі. Освітні установи мають готувати багаторівневого фахівця, спеціаліста широкого профілю із можливістю реалізації себе у декількох суміжних професіях, який може швидко адаптуватися сам та мобілізувати свої знання, набувати нові знання, підвищувати власний професійний рівень. Таким чином, постійні зміни на

ринку праці диктують вимоги до рівня підготовки та розвитку особистісних якостей майбутнього фахівця.

Однією з інших причин важливості впровадження компетентнісного підходу, за висновками Н. Бібік, вважається надлишковість знань, але й в той самий час їх розірваність, недостатній зв'язок з практикою [6]. Саме тому, знання повинні бути інтегровані з реальними життєвими або проблемними ситуаціями. Крім того, Н. Бібік вважає, що необхідно змінити традиційні форми вимірювання знань, а саме тестування, яке більше підходить для перевірки здатності учня відтворювати великі за обсягом навчальні матеріали. Такий вид контролю буде доречний у комплексі з іншими. Як альтернатива і можливості реалізації набутих компетентностей, студентам можуть бути запропоновані певні проблемні ситуації різної складності.

Вчені, які досліджували (Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пометун) та оцінювали результати процесу навчання вважають, що компетентнісний підхід змінює мотивацію учнів, наділяє процес пізнання більшим осмисленням, орієнтацією на результат та досягнення. Змінюється підхід до навчання і змінюються його методи – весь процес навчання стає більш діяльнісним, широко застосовуються групові, партнерські форми роботи, застосування міжпредметних зв'язків робить весь процес більш функціональним. Більш важливим є також те, як визначає Н. Бібік, що з'являється інтерес до пізнання, прагнення до успіху, рефлексивність в самооцінці результатів [6].

Інша дослідниця цього питання О. Овчарук аналізуючи дискусії європейської освітянської спільноти, визначає головні аспекти сучасного процесу навчання: розвиток в людині необхідних знань та вмінь для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається; розвивати здатність гнучко й оперативно адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, навчатися впродовж усього життя, розвиватися та творити. Учена запевняє, що в сучасному світі «формування освітніх цілей відбувається не на рівні держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети й цілі освіти проголошуються в міжнародних

конвенціях та документах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. Держави формують освітню політику, спрямовану безпосередньо на її інтеграцію в міжнародні співтовариства» [45].

Розглянемо детальніше базові поняття компетентнісного підходу - «компетентність» та «компетенції». Ці категорії співпадають в багатьох мовах світу, але іноді через неточність перекладу і тлумачення термінів, вважають дослідники, виникають складності в їх вживанні. Ми провели власне дослідження щодо значення цих термінів з використанням тлумачного англomовного словника Oxford Advanced Learner's Dictionary. У відповідності до словникової статті слово «competence» (мн. «competences»), тобто «компетентність», тлумачиться як «здатність щось добре робити» – «the ability to do sth well» і наводяться наступні приклади: «здобути високий рівень компетентності в англійській мові» – «to gain a high level of competence in English»; «професійна/технічна компетентність» – «professional/ technical competence». Слово «competency (мн. competencies)» тобто «компетенція» вважається синонімом, між ними стоїть знак рівності, але зазначається, що вживається не так часто. В словнику Oxford йому дається наступне визначення – «це навички, які необхідні в певній роботі або для виконання певного завдання» – «a skill that you need in a particular job or for a particular task». [70, с. 307; с. 462]. Отже, зрозуміло, що немає досить чіткого розмежування між цими двома поняттями, але й в той же час зрозуміло, що категорія «компетентність» є більш широким поняттям яке включає, поєднує в собі вужче поняття «компетенції».

Звернення до словників, дозволяє стверджувати, що компетентність і компетенція – два різних поняття. Великий тлумачний словник сучасної української мови [42] трактує поняття «компетентний» таким чином: 1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. Який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний. Компетентність за словником – властивість за значенням компетентний (поінформованість, обізнаність,

авторитетність), тобто це інтегрована якість, яку має компетентна особа і яка відображає її поінформованість і обізнаність (знання, уміння, навички), авторитетність, яка значною мірою визначається певними уміннями, особистісними якостями й поведінковими характеристиками. Отже, «компетентність» є особистісною і оцінною характеристикою особи, обумовлюється рівнем та якістю її освіти, досвідом та її особистісними властивостями, здатністю до самовдосконалення та творчим підходом до своєї справи.

В тому ж словнику термін «компетенція» визначається як : 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи. Звернення до Енциклопедії освіти (2008), допомагає зрозуміти, що результатом набуття компетенцій є компетентність, яка на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності.

«Національний освітній глосарій» поняття «компетентність / компетентності» (competence, competency / competences, competencies) виділяє в документі проекту Тюнінг Європейської Комісії і визначає як динамічну комбінацію знань, розумінь, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою/навчальною програмою. Компетентності покладені у основу кваліфікації випускника. Важливим зауваження є те, що компетентність (компетентості) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями [41, с. 32].

Окрім того компетентності розглядаються як здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем [41, с.32]. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється у процесі активних самостійних дій людини.

На відміну від компетентності, «компетенція / компетенції» (Competence, competency / competences, competencies) в «Національному освітньому глосарії»

визначається як надані (наприклад нормативно-правовим актом) особі (іншому суб'єкту діяльності) повноваження, коло її (його) службових та інших прав і обов'язків [41].

У Законі України «Про освіту» (2017р.) поняття «компетентність» тлумачиться: «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [55].

Серед науковців, які вивчали ці два поняття трактування також відрізняються, але кожне з цих досліджень зробило значний внесок в розглядання цієї проблеми. На думку вченої С. Сисоевої, компетенція – це визначена норма стосовно неперервної освіти, яка задається освітніми стандартами і використовується для формування вимог до результатів навчання. Компетентність – це інтегрована особистісна якість людини (її капітал), що формується на етапі навчання, остаточно оформлюється і розвивається у процесі практичної діяльності та забезпечує компетентний підхід до вирішення професійних завдань. Компетентність є оцінною характеристикою особи. Компетентності особи є її особистісним капіталом і результатом навчання у різних формах формальної, неформальної та інформальної освіти. Компетентнісний підхід – це підхід, спрямований на формування компетентності особи [58].

Грунтовний аналіз цих двох понять провів український вчений М. Головань і відповідно до його висновків компетенція характеризує офіційно закріплені повноваження організації чи посади (робочого місця) конкретного працівника; компетенція визначається державою, певними установами або окремими особами, які уповноважені організовувати відповідний вид діяльності. «Компетенція стосується сфери професійної діяльності, в якій працівник компетентний. Компетентність – це інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати

проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях» [12, с. 228].

Поділяючи точку зору М. Голованя, Н. Бібік відзначає те, що компетенції – це «наперед задана соціальна норма освітньої підготовки учня, вчителя, іншого спеціаліста, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Компетенції виводяться як реальні вимоги до засвоєння учнями, студентами сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлення до певної галузі, якостей особистості, яка діє в певному соціумі. Вони втілені в Державних стандартах освіти, програмах, критеріях навчальних досягнень освітньо-кваліфікаційних характеристиках підготовки вчителя тощо. Ознакою компетенцій є їхній специфічний предметний або загальнопредметний характер, що дає змогу визначити пріоритетні сфери формування (освітні галузі, навчальні предмети, змістові лінії)» [6, с.52].

На думку О. Пометун, під *компетентністю* людини «розуміють спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності» [49].

Отже, компетенції визначаються як більш обмежене, вузьке визначення, як стандарт, який встановлюється державними установами, підприємствами для обов'язкового засвоєння, опанування, а компетентність вже є результатом набуття компетенцій, що передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності, особистісне бачення вирішення певної проблеми або дії в певній ситуації. В. Ключко вважає, що компетентність є не лише результатом набутих компетнцій, а також вказує і на рівень їх досягнення і засвоєння і тому поняття компетентності включає в себе цілий ряд складових: знання, пізнавальні навички, практичні навички, мотивацію, відношення тощо [23, с.14]

Одним із важливих аспектів у дослідженні компетентнісного підходу стало визначення його структури. О. Пометун наводить ієрархію з доповіді міжнародного експерта проф. О. Крисана.

Отже, ієрархія компетентностей включає:

– «ключові», «базові» компетентності, які здобуваються протягом всього процесу навчання в школі чи ВНЗ, вони не пов'язані з певним предметом, а поєднують цілий комплекс знань, умінь, навичок;

– загальнопредметні компетентності – набуваються упродовж вивчення того чи іншого предмета/освітньої галузі, для кожного предмета визначаються свої компетентності, які найбільше узагальнюють його;

– спеціально-предметні – ті, що їх набуває учень при вивченні певного предмету та протягом конкретного навчального року або ступеня навчання.

Загальноєвропейський освітній проект Тюнінг (TUNING) спрямований на формування загальної сумісності змісту освітніх навчальних програм для кожного з освітніх циклів, розробив список загальних компетентностей, які можуть характеризувати всі або більшість видів професійної діяльності, та ключових компетентностей, які характеризують соціальне життя та розвиток будь-якої людини в сучасному суспільстві. Розділення на такі дві категорії відбувається в зв'язку з тим, що у проекті Тюнінг поняття компетентності включає *знання і розуміння* (теоретичне знання академічної області, здатність знати і розуміти); *знання як діяти* (практичне й оперативне застосування знань у конкретних ситуаціях); *знання як бути* (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті). Отже, з одного боку, компетентності (у трактуванні проекту TUNING) тісно пов'язані зі знаннями і відносяться до характеристик знань, які описують результати навчання відповідно до освітньої програми. З іншого боку, компетентності характеризують здатність випускника до дії після завершення освітнього процесу, тобто компетенція – це те, що пов'язує знання і дію [35, с.36]

Загальні компетентності розділено на три групи:

– *інструментальні компетентності*: здатність до аналізу і синтезу; здатність до організації та планування; базові загальні знання; ґрунтовні базові професійні знання; усна і письмова комунікація рідною мовою; знання другої

мови; базові комп'ютерні уміння; уміння управляти інформацією; розв'язання проблем; прийняття рішень;

– *міжособистісні компетентності*: здатність до критики і самокритики; робота в команді; міжособистісні уміння; здатність працювати в міждисциплінарній команді; здатність спілкуватися з експертами інших галузей; прийняття різноманіття та багатокультурності; здатність працювати в міжнародному середовищі; прибічність етичним цінностям;

– *системні компетентності*: здатність до застосування знань на практиці; дослідницькі уміння; здатність до навчання; здатність адаптуватися до нових ситуацій; здатність породжувати нові ідеї (креативність); лідерство; розуміння культур і звичаїв інших країн; здатність працювати самостійно; розроблення та управління проектами; ініціативність і підприємницький дух; турбота про якість; прагнення до успіху.

До ключових компетентностей відносяться:

- компетенція в галузі рідної мови;
- іншомовна компетенція;
- математична компетенція і компетенція у галузі фундаментальних природничих і технічних наук;
- комп'ютерна компетенція;
- навчальна компетенція (здатність вчитися);
- міжособистісна, міжкультурна компетенція і компетенція громадянськості;
- компетенція підприємництва;
- культурна компетенція.

Оволодіння і розвиток цими ключовими компетенціями необхідні у всіх сферах життя, забезпечують їх носіїв критичним мисленням, креативністю, відповідністю європейському виміру і активною громадянською позицією. Всі вони служать розвитку особистості, міжособистісному і міжкультурному взаємодії, поліпшенню здатності до працевлаштування

Співробітники Національної академії педагогічних наук України, запропонували такий перелік ключових компетентностей: уміння вчитись; комунікативна, соціальна компетентність; загальнокультурна; здоров'язберезувальна; громадянська; компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій [6, с.54].

Серед переліку всіх класифікацій ключових компетентностей акцентується увага на формуванні *комунікативної компетентності як в рідній мові, так і в іноземних мовах*. Спілкування будь-якою мовою надає можливість високої соціальної та професійної реалізації особистості, визначається як здатність висловлювати та інтерпретувати думки, почуття й факти усно та письмово (слухання, говоріння, читання й письмо) і лінгвістично взаємодіяти відповідним чином у всіх різновидах соціальних і культурних контекстів – у навчанні, на роботі, вдома й під час дозвілля які, а в переліку ключових компетентностей проекту Тюнінг комунікативна компетентність займає перше місце.

Дослідженню комунікативної компетентності студентів присвятили свої праці вітчизняні науковці: Ф. Буслаєв, О. Потебня, О. Пометун, Н. Бібік, О. Овчарук, Ф. Бацевич, Н. Бабич, А. Богуш, О. Божович, М. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Караман та ін. Над дослідженням розвитку іншомовної комунікативної компетентності працювали Ф. Бацевич, В. Клочко, С. Козак, М. Галицька,

Напрацювання та вдосконалення таких вмінь як комунікативна компетентність та іншомовна комунікативна компетентність є важливим в сучасних умовах глобалізації суспільства, інтеграції української освіти в європейський освітній простір, розширення кордонів щодо наукової та професійної взаємодії країн світу. Європейська якість освіти забезпечується завдяки слідуванню принципу мовного розмаїття та мультилінгвізму або багатомовності (англ. multilingualism). В Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти зазначено, що мультилінгвізм є знанням певної кількості мов або співіснуванням різних мов у окремому суспільстві і його слід розрізняти від плюрилінгвізму [15, с.17]. «Мультилінгвізм» визначається як співіснування

декількох мов у єдиному просторі спілкування, а поняття «плюрилінгвізм» трактується як володіння декількома мовами однією людиною. В Резолюції Ради Європи про Європейську стратегію багатомовності («Council Resolution on a European strategy for multilingualism») ключовими виступають наступні положення:

- забезпечення багатомовності для соціального об'єднання, міжкультурного діалогу та розбудови Європейського співтовариства;
- навчання протягом життя;
- багатомовність як фактор, що сприяє конкурентноздатності економіки Європи, мобільності та працевлаштуванню громадян;
- забезпечення мовного розмаїття та міжкультурного діалогу;
- поширення європейських мов у світі [15, с.5].

З позиції багатомовної освіти та формування комунікативної компетентності в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти змінюється погляд на мету навчання іноземної мови. Раніше вона трактувалась як просте досягнення «майстерності» у спілкуванні однією, двома або навіть трьома мовами, кожна, з яких розглядалась ізольовано, з «ідеальним носієм мови» в ролі однозначного зразка.

Замість цього, зазначено в рекомендаціях, сформульована нова мета – розвивати лінгвістичний репертуар, в якому присутні усі мовні здібності і мови, які пропонуються для вивчення в освітніх установах, повинні бути урізноманітненні, а студентам слід надавати більше можливостей для розвитку їх плюрилінгвальної компетентності. Більше того, фахівці акцентують увагу на тому, що вивчення мови – це завдання упродовж усього життя, центрального значення набуває розвиток мотивації, умінь та впевненості молодих людей при контакті з новим мовним досвідом у їх соціальному житті [15, с.19].

Далі звернемося до лінгвістики для розмежування певних ключових слів в нашому дослідженні. Отже, у лінгвістиці розрізняють такі поняття: мова, що являє собою систему знаків; мовлення – процес спілкування засобами мови; мовленнєва діяльність, яка є поєднанням мови та мовлення. Ключовою метою

навчання будь-якої мови є саме оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю, а отже комунікацією.

Сучасні дослідники по-різному визначають термін «іншомовна комунікативна компетентність». З огляду на те, що над дослідженням поняття «комунікативної компетентності» працювала широка група вчених-лінгвістів, з'явилися перелік комбінованих понять, які, тим не менш, пов'язані з предметом нашого дослідження. Вважається, що базовим поняттям стало саме «мовна компетенція». Це поняття було розповсюджено в науковому обігу американським мовознавцем Н. Хомським і в результаті його вивчення багато послідовників. Н. Хомський протиставляє поняття «знання мови» (competence) і «використання мови» (performance) [66]. За його характеристикою, мовна компетенція – результат індивідуального світосприйняття, хоча на думку інших вчених – це результат соціалізації. Серед схожих понять зустрічаються: «іншомовна компетенція», «комунікативна компетенція», «мовленнєва компетенція», «комунікативна компетентність», «іномовна комунікативна компетентність» та «іншомовна професійно-комунікативна компетенція». Тому, можна зробити висновок, що комунікативна компетентність включає в себе і знання про мову і навички мовлення.

Вітчизняний вчений-лінгвіст Ф. Бацевич чітко розрізняє мовну і комунікативну компетенцію. За його словами «мовна компетенція – знання учасниками комунікацій мови (мовного коду), тобто правил, за якими формуються правильні мовні конструкції та повідомлення, здійснюється їх трансформація» [3, с.138]. В той же час, щоб бути успішним у спілкуванні, тільки знань мови не достатньо і в цьому випадку важливо володіти комунікативною компетенцією, тобто використовувати мову в різних ситуаціях спілкування, в різних умовах, знайти спільну мову з кожним адресатом. На думку лінгвіста, і ми вважаємо важливим для нашої роботи, те що комунікативну компетенцію людина удосконалює все своє життя в різноманітних життєвих ситуаціях, обставинах і кожен раз з новими співбесідниками.

У східнослов'янську лінгвістику цей термін був вперше запропонований російським ученим М. В'ятуневим. Він розглядає «комунікативну компетенцію» як здібність людини спілкуватися в трудовій та навчальній діяльності, використовуючи різні види мовленнєвого спілкування, задовольняти власні інтелектуальні потреби [7, с. 38].

Для того, щоб працювати над формуванням комунікативної компетентності необхідно визначити які складові компоненти вона в себе включає.

В Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти, формуючи структуру комунікативної компетентності, лінгвісти виділяють два компонента *загальні компетенції* та *комунікативні мовленнєві компетенції*. До *загальних компетенцій* належать декларативні знання людини (знання світу, соціокультурні знання, міжкультурне усвідомлення), її досвід здобутий впродовж життя і який вона може виразити за допомогою мовних засобів. Ці знання важливі, тому що вони дають поштовх до комунікації в різних життєвих ситуаціях. Наступною складовою загальних компетенцій є вміння та навички більш практичного характеру: соціальні навички, навички повсякденного життя, професійні і технічні вміння, організація відпочинку. Одним з ключових елементів провідні фахівці відзначають вміння учитися, тому що в процесі отримання нових знань та досвіду розвиваються і здібності до вивчення мови. До складу *комунікативної мовленнєвої компетенції* європейські фахівці включили *лінгвістичні компетенції*, *соціолінгвістичні компетенції* та *прагматичні компетенції*. Категорії лінгвістичного змісту включають: лексичну компетенцію, граматичну, семантичну, фонологічну, орфографічну та орфоепічну компетенції. Для нашого дослідження важливо знати, що для кожної компетенції фахівці розробили шкалу оцінки успіху засвоєння та оволодіння цією компетенцією. Соціолінгвістичні компетенції також є важливим компонентом формування іншомовної компетентності, оскільки мова це соціокультурне формування і невід'ємна частина сприяння взаємному міжкультурному розумінню. Останнім компонентом комунікативної мовної компетентності лінгвісти Ради Європи визначили прагматичну

компетенцію, яка, в свою чергу знання принципів організувати і структурувати своє повідомлення (дискурсивна компетенція), вміння використовувати усне та писемне мовлення (функціональна компетенція) [15, с.151]. Звичайно, що в цих рекомендаціях створена найбільш ґрунтовна і деталізована модель описання і шкалування з використання мови, але окрім запропонованої класифікації існують інші прийняті класифікації і у різних вчених ці складові дещо змінюються.

Зокрема Н. Гез пропонував наступні компоненти: *вербально-комунікативна компетенція* (здатність опрацьовувати, групувати, запам'ятовувати і у разі необхідності згадувати знання, фактичні дані, застосовуючи мовні позначення); *лінгвістична компетенція* (здатність розуміти, продукувати необмежену кількість мовно правильних речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їх поєднання); *вербально-когнітивна компетенція* (здатність брати до уваги під час мовленнєвого спілкування контекстуальну доречність і вживання мовних одиниць для реалізації когнітивної та комунікативної функцій); *метакомунікативна компетенція* (здатність володіти понятійним апаратом, який необхідний для аналізу та оцінювання засобів мовленнєвого спілкування) [11, с.19].

Але для того, щоб іншомовне спілкування було успішним, в процесі мовної освіти важливо сформувати вміння у всіх видах мовленнєвої діяльності, а саме: аудіюванні, читанні, говорінні, письмі і в різних сферах спілкування: особистісній, публічній, освітній, оволодіти культурою мовлення, тобто виробити комунікативну компетентність особистості [11, Козак]. Планомірне засвоєння цих знань, вмінь та навичок перейде у категорію тих компетенцій, які стануть складовими формування іншомовної комунікативної компетентності.

Таким чином, для успішного оволодіння комунікативною компетентністю необхідне оволодіння наступними компонентами:

1. Мовленнєва компетенція, яка включає:
  - компетенцію у говорінні (охоплює компетенцію в діалогічному та монологічному мовленні);

- лексичну (лексичні знання і мовленнєві лексичні навички);
  - граматичну (граматичні знання і мовленнєві граматичні навички);
  - фонологічна (фонетичні знання та мовленнєві слухо-вимовні навички).
2. Мовна компетенція охоплює мовні знання (лексичні, граматичні, фонетичні та орфографічні) та відповідні навички.
  3. Дискурсивна компетенція охоплює комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовленнєвих функцій із застосуванням адекватних мовних моделей-зразків.

Провівши аналіз моделей комунікативної компетентності можна виявити різні компоненти або компетенції, які складають цілісну, організовану структуру і потребують дослідження і формування комунікативної компетентності як цілісної системи

Отже, структура іншомовної комунікативної компетентності об'єднує п'ять основних компонентів: 1) лінгвістична компетенція; 2) прагматична компетенція; 3) соціокультурна й лінгвокраєзнавча компетенція; 4) дискурсивна компетенція; 5) паралінгвістична компетенція. Ми вважаємо, що організація комунікативно орієнтованого навчання іноземної мови в немовному ЗВО має бути направлена на формування цих компетентностей і неможливе без їх взаємозв'язку.

Стосовно авіаційних спеціалістів, то у процесі опанування іншомовної комунікативної сфери вони оцінюють комунікативні ситуації з професійного авіаційного середовища. Зокрема, Т. Гончар виокремлює такі складові комунікативної компетентності [13]:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування;
- здатність ефективно взаємодіяти з професійним оточенням;
- адекватна орієнтація людини в самій собі та ситуації спілкування;
- готовність і вміння будувати контакти з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, вміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для комунікації.

Ми розділяємо думку Є. Кміти, який вважає, що для авіаційного спеціаліста найголовнішою виступає професійна іншомовна комунікативна компетентність. Таке поєднання іншомовної і професійної компетентності являє собою інтегративну якість особистості, що включає в себе знання, вміння, навички, необхідні для розв'язання професійних завдань і продуктивного здійснення професійних функцій в іншомовному середовищі.

Для нашого дослідження важливе також визначення дослідниці О. Коротун, яка вважала, що професійна іншомовна комунікативна компетентність – «це складне психологічне утворення, що формується на базі комунікативної компетентності людини в умовах конкретної фахової діяльності, що можна уявити у вигляді системи значущих для працівника відносин, умінь і навичок спілкування, їх сукупності, яка дозволяє ефективно реалізовувати комунікативний процес іноземною мовою в залежності від професійних потреб і є необхідною для розв'язання професійних завдань і продуктивного здійснення професійних функцій в іншомовному середовищі» [30].

Н. Сура тлумачить поняття *іншомовна професійна комунікативно компетентність* як володіння індивідом необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають ступінь сформованості його професійної діяльності, стилю професійного спілкування та його особистості як носія визначених цінностей, ідеалів і професійної свідомості [61, с. 8].

У компетентнісній освіті перше місце належить організації навчання на основі життєвих ситуацій, контексту, у якому студент виявить свою обізнаність. Весь процес базується на функціональних, життєвих ситуаціях, навчальних завданнях які, як вважає Н. Бібік «передбачають способи діяльності залежно від предметної специфіки; за умов ситуацій, у яких учні або студенти набувають досвіду вирішення практичних проблем і мотивованого ставлення до процесу й результату пізнання» [5, с.55]. Цей процес є надзвичайно важливим, тому що через засвоєння предметних компетенцій, побудови налагодженої системи навчальних завдань, створюється логічний і послідовний шлях до процесу формування іншомовної професійної комунікативної компетентності.

Іншомовна професійна компетентність, як вважає С. Козак, є об'єднанням таких знань, умінь та навичок:

– забезпечити розуміння конкретних професійних проблем та адекватність формулювання висновків, об'єктивацію спеціальних термінів, виокремлення головної інформації, оцінення її значущості з позиції професійної діяльності;

– допомогти подолати психологічні бар'єри під час спілкування за допомогою засобів іноземної мови;

– активізувати комунікативний потенціал особистості на основі усвідомлення нею власної потреби в такому спілкуванні [27, с.11].

Незважаючи на наявність різних аспектів ключового поняття, всі науковці згодні, що значення набуття комунікативної компетентності полягає в тому, щоб застосовувати знання в дії. Важливо зберігати баланс між академізмом у викладанні навчального матеріалу та практичній стороні його застосування. Н. Бібік наголошує на тому, що розроблення компетентнісно орієнтованих завдань – одна з ключових проблем у запровадженні компетентнісного підходу. Для того, щоб процес навчання був ефективний і орієнтований на досягнення заданої мети, завдання повинні поєднувати програмний зміст та компетентнісні характеристики [5]. А. Хуторської і Л.Хуторська розглядають компетентнісно орієнтовані завдання як «модель життєвої ситуації, яка конструюється у відповідності до цілі навчання, що проектується» [67, с. 120]. О. Шехонін [10] пише про те, що компетентнісно орієнтовані завдання мають свою особливу структуру, що включає такі елементи, як стимул, формулювання завдання, джерело інформації, модельна відповідь. О. Шехонін зазначає, що структура таких завдань націлена на організацію діяльності студентів, а не на відтворення ними навчальної інформації. Він виділяє такі типи завдань як навчальні, пошукові та проблемні завдання.

Результатом впровадження ефективних завдань, педагогічних технологій, зміни форм та методів навчання стане підвищення рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності. Важливо позначити, що стосовно

засвоєння компетентностей науковці виділяють різні рівні її засвоєння, наприклад, мінімальний, просунутий, високий. Досягнення певного рівня засвоєння компетентностей вказує на те, які результати навчання здобув майбутній фахівець. У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що результати навчання «це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [53]. В «Національному освітньому глосарії» поняття «результати навчання (Learning outcomes)» трактується як сукупність компетентностей, що виражають знання, розуміння, уміння, цінності, інші особистісні якості, які набув студент після завершення освітньої / навчальної програми або її окремого компонента [41, с. 55]. Таким чином, якщо ми говоримо про формування та розвиток компетентностей, включаючи і комунікативну компетентність, необхідно вимірювати результати та рівень їх сформованості.

Стосовно іноземних мов, існує затверджена та загальноприйнята шкала, у відповідності до якої визначається рівень і якість засвоєння комунікативної компетентності. Критеріями для оцінки рівня володіння іншомовною комунікативною компетентністю виступали загальноприйнята шкала у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти. Серед таких рівнів виділяють: Елементарний користувач А1 – Інтродуктивний («відкриття») А2 – Середній («виживання»); Незалежний користувач В1 – Рубіжний В2 – Просунутий; Досвідчений користувач С1 – Автономний С2 – Компетентний (Додаток). Колектив авторів [56], який розробив програму з англійської мови для професійного спілкування рекомендує орієнтуватися на цільовий рівень випускників українських ЗВО. Важливо брати до уваги ті вимоги рівня володіння іноземною мовою в академічному і професійному середовищах у світових масштабах, які вимірюються міжнародно визнаними мовними іспитами [56, с.14].

Дослідники які виділяють рівні сформованості комунікативної компетентності відзначають, що для її формування важливим є рівень мотивації. Так, наприклад, І. Клак розрізняє нульовий, низький, середній та високий рівні сформованості комунікативної компетентності. Дослідниця Т. Лаврухіна [31], яка досліджувала формування комунікативної компетентності у авіаційних диспетчерів, виділяла репродуктивний, продуктивний та творчий рівень сформованості комунікативної компетентності.

Студенти з *нульовим рівнем сформованості комунікативної компетентності* не володіють ні теоретичними, ні практичними знаннями основних законів і понять лінгвістики як рідної, так і іноземної мови, не знають, як ці знання можна застосувати у практичній діяльності. Крім того, вони не виявляють інтерес до професійної діяльності та уміння її аналізувати, не прагнуть удосконалювати свої знання та вміння шляхом застосування інтерактивних та інноваційних технологій. Ми вважаємо, що цей рівень може бути відповідним показником для початку формування комунікативної компетентності з яким абітурієнт починає лише засвоєння курсу. Для перевірки вже вихідного результату цільовими показниками будуть наступні рівні.

Студенти з низьким рівнем сформованості комунікативної компетентності характеризуються відсутністю вмінь побудови монологічного та діалогічного мовлення, не вміням брати участь в дискусії, бесіді, а на поставлене запитання найчастіше дають коротку, не розгорнуту відповідь, у них відсутнє вміння доводити власну думку. Про предмет вивчення вони мають досить абстрактне (загальне) уявлення і знання засвоюються лише формально. Студенти найчастіше проявляють байдуже ставлення, пасивний, епізодичний інтерес до опанування іншомовною комунікативною компетентністю і характеризується повільним темпом роботи. Зазвичай студент чекає підказку до своїх правильних відповідей, може зробити імітацію вправи за зразком, часто не може пояснити, мету виконаного завдання і не має навичок працювати

самостійно. Потребує постійного контролю дій з боку викладача. Дану характеристику можна також визначити як репродуктивний, або імітаційний, рівень комунікативної компетентності за Т. Лаврухіною.

Середній рівень сформованості комунікативної компетентності відрізняється тим, що студенти мають нестійку позитивну мотивацію, проявляють епізодичний інтерес до виконання завдань. Мають достатній рівень базових знань та умінь, але не застосовуються на практиці і іноді у відповідях потребують допомоги викладача; під час комунікації або дискусії вміє відповідати на поставлені запитання, підтримувати бесіду. Іноді допускають неточність у висловлюваннях, монологічне мовлення не завжди відповідає правилам побудови й логічності викладу, студенти демонструють часткове розуміння невербальних засобів спілкування; частково може оцінити власну комунікативну діяльність й виправити грубі помилки, попрацювати над недоліками. На цьому рівні студент може керувати та контролювати своє спілкування, усвідомлено обирати мовні зразки та вносити необхідні корективи в залежності від ситуації. При постійній наполегливій роботі та зовнішньому моніторингу може досягти більш високого рівня. Такому рівню можна також дати визначення як продуктивний рівень сформованості комунікативної компетентності.

Студенти з високим рівнем сформованості комунікативної компетентності мають позитивну мотивацію до навчальної діяльності, спостерігається висока працездатність та постійне бажання вдосконалювати свої знання. Комунікативно-діяльнісний компонент, як відзначає Т. Бутенко [7, с.9], охоплює вміння грамотно висловлюватися, володіти вербальними засобами спілкування й адекватно використовувати невербальні, вміти будувати діалогічне й монологічне мовлення відповідно до встановлених правил, допускаються невеликі помилки у побудові діалогу й монологу, вміти брати активну участь у дискусії, але не завжди її вести, грамотність, логічність, адекватність монологічного й діалогічного мовлення; оцінний компонент – оцінювання власної комунікативної діяльності, знаходження й виправлення

більшості помилок. Вони вміють самостійно працювати та засвоювати новий матеріал.

Виділяють також творчий або дуже високий рівень сформованості комунікативної компетентності, за показниками якого студент має високий рівень мотивації, ґрунтовні знання, вміння знайти нестандартні рішення та реалізувати його на практиці. За допомогою діалогічного й монологічного мовлення може невимушено встановлювати контакти з іншими людьми, у бесіді зі співрозмовником розуміти невербальне спілкування; логічно та послідовно викладає свої думки, аргументовано доводить власну точку зору, вміє вести дискусію, бесіду, вміє правильно сприймати та розуміти співрозмовника, вміє слухати, творчо підходити до виконання практичних завдань; адекватно оцінювати власну комунікативну діяльність й у разі потреби виправляти помилки й уміти навчатися далі. Т. Лаврухіна відзначає, що для такого рівня комунікативна діяльність – це творчість, в якій студент створює свої підходи, свою логіку міркування, свою стратегію у розв’язанні завдань [31, с.12]. Творчий рівень, на нашу думку, буде вже досягненням особистої наполегливої роботи, коли студент, маючи чітку мету, вміє організувати своє власне навчання, самостійне опанування іноземної мови, працює над вдосконаленням аудіювання, читає додаткові оригінальні тексти відповідно до професійної направленості або особистих інтересів, робить нотатки або складає власні тексти від прочитаного та прослуханого, використовую всі можливості спілкуватися іноземною мовою.

Таким чином у своєму дослідженні, ми виділяємо три рівня сформованості комунікативної компетентності, а саме низький, середній та високий. На нашу думку головним завданням сучасної вищої школи є забезпечення якості професійної іншомовної комунікативної компетентності у процесі вивчення іноземної мови. Наявність якісного рівня сформованості комунікативної компетентності буде сприяти інтенсивному включенню особистості у виробничу діяльність, піднімати її на міжнародний рівень, забезпечуючи якісний результат. Орієнтація на європейські вимоги щодо

набуття іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців та їх посилення, обумовлює перегляд змісту навчання, впровадження ефективних педагогічних умов, технологій, форм та методів навчання.

1.2. Особливості формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови

Підготовка сучасного спеціаліста ЗВО, а в контексті нашого дослідження – авіаційного фахівця, повинна відповідати потребам, тим вимогам, які визначають підприємства та суспільство. Їх підготовка передбачає прояву високого професіоналізму в обраній сфері, готовність брати на себе відповідальність, інноваційний та системний стиль мислення і готовність до змін. Разом із тим фахівець будь-якого профілю повинен мати високі духовні й моральні ідеали та переконання, високу політичну, правову та економічну культуру. Отже це спеціаліст, який готовий до постійного самовдосконалення та розвитку.

Але в традиційному підході до підготовки фахівців у вищій школі навчанню іноземної мови не приділяється достатньої уваги, оскільки ця дисципліна не вважається профілюючою. В той же час авторитетні міжнародні авіаційні компанії та підприємства, а також міжнародні авіаційні організації мають певні вимоги щодо володіння фаховими знаннями, умінням в тому числі і іноземними мовами.

Як вже згадувалось вище, для успішного міжкультурного спілкування та високого рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності, важливо якісно використовувати усі види мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, спілкування та письмо. Ці знання допоможуть в процесі спілкування оцінити, проаналізувати ситуацію та прийняти правильне рішення.

Реалізація компетентнісного підходу під час вивчення іноземної мови у ЗВО надасть змогу успішно сформуванню у майбутніх авіаційних спеціалістів іншомовну як загальну так і професійну компетентність. Спеціалісти, які

оволоділи іноземною мовою зможуть стати рівноправними партнерами для міжнародних підприємств.

В ЗВО відбувається більш професійно-орієнтоване вивчення іноземної мови. Під професійно-орієнтованим навчанням дослідники розуміють таке навчання, що базується на врахуванні потреб майбутніх випускників при вивченні іноземної мов, які диктуються особливостями їх майбутньої професії або спеціальності [43, с. 5]. Але в такому навчанні потрібна не лише іноземна мова за професійним спрямуванням, але і знання культури країни мови, культура ділового мовлення, набуттям спеціальних навичок, заснованих на професійних і лінгвістичних знаннях. В немовному вузі професійно-орієнтоване навчання іноземної мови має на меті не лише читання літератури за фахом, вивчення професійної лексики і термінології, а в аспекті комунікативної компетентності також спілкування в сфері професійної діяльності.

Реалізація мети міжкультурної комунікації у ЗВО поділяється на формування загально-гуманітарного й професійно-орієнтованого спілкування. Загально-гуманітарна комунікація, як основа, передбачає формування у студентів знання про народи-носії даної мови, характерні національні інтереси, специфічні реалії, що супроводжують щоденні ситуації спілкування. На подальших етапах навчання специфіка міжособистісної комунікації доповнюється соціокультурною, професійною й діловою комунікацією, знання якої має особливе значення для майбутніх фахівців, адже вони повинні враховувати відмінності в нормах ділового спілкування.

Фахівці із сформованими професійно-орієнтованими комунікативними вміннями матимуть змогу здійснювати професійні контакти іноземною мовою в різних комунікативних ситуаціях, вирішувати професійні проблеми і завдання, матимуть високий рівень професійної комунікативної компетентності. За визначенням Н. Микитенко професійна компетентність особистості – складне системне утворення, основними елементами якого є підсистема професійних знань як логічна системна інформація, зафіксована у свідомості [38, с.34]

Комунікативні компетентності, які ми формуємо в процесі навчання, виступають як заплановані цілі дидактичного процесу. В основу формування комунікативної компетенції у студентів технічних спеціальностей повинен бути закладений діяльнісний, діалогічний підхід, який розвиває самостійну творчу активність кожного студента, дасть можливість осмислити, пережити, накопичити більше корисних знань, діючи в режимі діалогу. В умовах підготовки сучасних спеціалістів, необхідно побудувати навчання так, щоб на початковому етапі була спільна освітня діяльність під керівництвом педагога, а потім діяльність більш самостійного характеру, а викладач лише скеровує навчальну діяльність. В результаті переходу до більш самостійної діяльності, як зазначив І. Зязюн, комунікативна компетенція забезпечить: 1) вдосконалення умінь і здібностей спілкування в навчально-науковій, соціально-побутовій, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах спілкування; 2) оволодіння формами мовленнєвого спілкування в процесі різних видів діяльності; 3) розвиток умінь і здібностей роботи з навчальним науковим текстом, іншими джерелами інформації; 4) вдосконалення умінь інтерпретації інформації [17, с.79].

Розвиток комунікативної компетенції – процес тривалий і досить складний. Особливу складність у викладанні та засвоєнні іншомовної дисципліни викликає співвідношення предметного курсу й реального мовного досвіду студентів, процес отримання знань, оволодіння мовою та безпосереднє її вживання в реальних мовних ситуаціях. Подолання мовного бар'єру є основним завданням на шляху до формування комунікативної компетентності і набуття професійних знань можуть стати платформою для подолання цього бар'єру.

За словами Н. Бібік, необхідно так сформувати знання, щоб вони набули енергії дії; у програмових вимогах передбачити ситуацію й контекст, у яких вони використовуються; розгорнути компетенції в комплексі з діагностичними процедурами визначення ефективності цього процесу. Вона зауважає, що компетентнісні результати вже закладені в сучасних вимогах до програмового

змісту з кожного предмета, розроблено критерії та показники їх засвоєння [6, с.54]. Отже, навчальні заклади можуть ставити чіткі цілі та визначати критерії оцінювання до тих комунікативних компетентностей, які необхідні випускникам для набуття професійного рівня.

Для того, щоб сприяти у студентів формуванню іншомовної комунікативної компетентності, закладу вищої освіти необхідно пройти декілька етапів, а саме: організаційний, навчальний та завершальний. На першому етапі необхідно узгодити вимоги до рівнів володіння мовою, розробити і затвердити навчальні програми з іноземної мови та професійної іноземної мови, організувати умови навчання, які будуть включати розклад занять, зручні умови навчання, забезпечення навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, технічними засобами навчання, спланувати форми контролю (проведення рівневих тестів, заліків, іспитів). Важливо також організувати соціальне партнерство з підприємствами, бізнес-компаніями, комерційних організацій, знати про їх вимоги до майбутніх спеціалістів. Взаємодія освітнього закладу з соціальними партнерами може відбуватися в різних формах: ярмарка вакансій серед великих і малих компаній, спонсорство або партнерство під час конференцій, запрошення на практику, стажування, наукові, експериментальні центри, читання лекцій або спеціалізованих курсів для студентів, проведення конкурсів [4, с.9].

На навчальному етапі необхідно провести діагностичне тестування з метою виявлення рівня володіння іноземною мовою та сформованості іншомовної комунікативної компетентності, організувати навчальні групи у відповідності до визначеного рівня та забезпечити студентів навчальними посібниками, електронними додатками, ресурсами та іншим дидактичним матеріалом.

По закінченню навчального етапу необхідно підвести підсумки, знову провести рівневі тестування або інші форми контролю для визначення успіхів, досягнень студентів і змоделювати подальшу роботу в цьому напрямку.

Найбільш важливе місце в послідовності зазначених вище етапів роботи займає викладач, тому що при правильній організації всіх учасників навчального процесу, викладач зможе реалізувати свої цілі, посилити творчий підхід до спілкування та подолання комунікативних бар'єрів.

Спираючись на теоретичні дослідження науковців-філологів, їх досвід та власні спостереження, ми розділяємо думку М. Галицької, яка запропонувала схему структурних складових формування готовності до іншомовного спілкування у студентів-нефілологів [9]. Вчена визначила наступні елементи: зміст формування готовності до іншомовного спілкування; форми, методи, засоби та педагогічні умови формування готовності до іншомовного спілкування. Кожна з цих складових має свої компоненти:

- а) зміст формування готовності до іншомовного спілкування включає:
  - сфери та види спілкування;
  - теми та типові ситуації іншомовного спілкування та комунікативні наміри, що виникають у цих ситуаціях;
    - мовний та мовленнєвий матеріал, необхідний для здійснення професійного іншомовного спілкування майбутніми фахівцями;
    - знання, навички та вміння мовлення.
- б) форми формування готовності до іншомовного спілкування:
  - практичне заняття;
  - самостійна робота;
  - спецкурси;
  - екскурсії.
- в) методи формування готовності до іншомовного спілкування, наприклад метод ділової гри;
- г) засоби формування готовності до іншомовного спілкування, наприклад, спеціально розроблена система вправ і завдань.

Формуючи іншомовну комунікативну компетентність, вміння встановлювати та підтримувати міжкультурні та професійні контакти, викладачу необхідно так організувати навчальний процес, щоб студенти змогли

усвідомити важливість набутих знань, бачити практичне застосування фахової іноземної мови. Для цього необхідно залучати студентів до виконання різних видів завдань з оригінальною літературою зі спеціальності, а саме: розуміти зміст, вміти отримати необхідну інформацію, перекласти або реферувати необхідний матеріал; мати навички діалогічного мовлення а також володіти зв'язним монологічним мовленням на рівні як самостійно підготовленого, так і непідготовленого висловлювання, розуміти діалогічне та монологічне мовлення в межах вивченого матеріалу; володіти навичками як усного, так і письмового перекладу з іноземної мови на рідну та навпаки; знати основи ведення ділової документації іноземною мовою, вести ділове листування, переговори тощо; володіти основними навичками двостороннього перекладу; використовувати словники та довідковий матеріал при перекладі; вміти стисло та точно висловлювати думки обома мовами; вміти використовувати засоби сучасних інформаційних технологій під час спілкування та передачі інформації [23]. Важливою формою роботи може бути також організація зустрічей з носіями іноземної мови, проведення бесід, дискусій на соціально-побутові та професійні теми. Зараз існують програми обміну між закладами вищої освіти, що є надзвичайною можливістю для набуття нового досвіду, практикою в спілкуванні, вдосконаленні професійних знань, налагодження міжнародних культурних та ділових контактів.

Реалізація всіх вище перерахованих форми робіт може викликати труднощі у зв'язку з тим, що абітурієнти вищих немовних навчальних закладів приходять з різним рівнем володіння іноземною мовою. За вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця (ОКХ) вступники до вищих немовних закладів мають володіти іноземною мовою на рівні А2-В1 і бути готовими до опанування професійно орієнтованого курсу іноземної мови рівня В1. На жаль, досвід показує, що значна кількість вступників не має достатнього рівня володіння міжнародним стандартом іноземної мови, що вимагає від закладів вищої освіти за короткий термін сформувати в них потрібні компетенції в усіх видах мовленнєвої діяльності [28, с.6]. Зважаючи на те, що фахові предмети

починають викладатися з 2-3 курсу, доцільним буде також розпочати курс професійної іноземної мови в цей період, встановлюючи також між предметні зв'язки.

Розробляючи навчальну програму для курсу професійної іноземної мови важливим аспектом є підбір та розробка матеріалів і посібників. Рідко можна знайти підручник, який задовольняє всі потреби в формуванні іншомовної комунікативної компетентності за фахом і тут важливо розробляти, підбирати власні комплекси ресурсних матеріалів із системою вправ для розвитку необхідних компетенцій та мовленнєвих умінь. Серед навчальних ресурсів перше місце займають автентичні матеріали у галузі обраної студентами спеціальності, якими можна логічно доповнювати вже існуючі підручники іноземних та вітчизняних авторів. Важливо підбирати аудіо та відеозаписи, публікації засобів масової інформації, Інтернет ресурси, і таке інше. Такі додаткові ресурси можуть стати засобом для організації незалежної самостійної роботи, можливості для самооцінювання і брати відповідальність за власне навчання та професійний розвиток

З усього вище зазначеного, можна зробити висновок, що формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови має певні особливості і потребує комплексного систематичного підходу, постійного вдосконалення змісту навчального матеріалу та практичного впровадження знань.

1.3. Педагогічні умови ефективного формування комунікативної компетентності студентів в процесі вивчення іноземної мови

Для успішної реалізації предмету нашого дослідження важливим питанням залишається виділити та проаналізувати такі педагогічні умови, яку будуть допомагати протягом всього процесу формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх фахівців.

Під час формування та засвоєння нових умінь та навичок, всі вчені звертали увагу на те, в яких умовах відбувалися ці процеси, адже «ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, у яких він проходить», як вважав Ю. Бабанський [2, с.23]. В ході дослідження особлива увага приділялась тим науковим працям, які описували умови для реалізації моделі формування комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки. Йдеться про роботи С. Архангельського, І. Івлієвої, Н. Левітова, Н. Назаренко, Н. Логутіної, С. Ніколаєвої, Б. Ломова, О. Новікова, О. Павлової, Н. Тверезовська та Л. Філіппова та ін. Всі дослідники приділяли особливу увагу таким критеріям створення педагогічних умов, як: досягнення кінцевої мети навчально-виховного процесу та запланованих результатів; системний підхід; можливість практичного застосування; відповідність індивідуальним особливостям студентів; використання сучасних досягнень різних галузей науки та ін.

Перш ніж перейти до тих класифікацій педагогічних умов, які пропонували вчені, розглянемо значення самого терміну «педагогічна умова»

Поняття «умова» зустрічається в багатьох тлумачних словниках різних суспільних наук: педагогіці, філософії, психології, соціології, тощо, і є невід'ємною частиною будь-якого процесу. Новий словник української мови тлумачить поняття «умови» як необхідні обставини, що роблять можливим здійснення, утворення чогось або сприяє цьому утворенню; або визначаються як правила, що існують в тій і іншій галузі життя, діяльності і забезпечують нормальну роботу [42].

У філософському словнику зазначається, що умова є «суттєвим компонентом цілого комплексу факторів, які разом обумовлюють певне явище і важлива наявність повного комплекту умов, з яких не можна виключити жодну, щоб не порушити процес». Умови також визначаються як внутрішні властивості так і зовнішні чинники, що виконують певний вплив на процес, вони є сприятливим і необхідним середовищем для розвитку причинно-наслідкових взаємодій [64, с.356].

У соціології розглядається термін «умови праці», що є сукупністю взаємозалежних елементів виробничого середовища, які впливають на стан людини, різнобічний розвиток особистості, ставлення до праці і ефективність виробництва. Умови поділяють від характеру впливу на людину і виділяють наступні категорії: соціально-економічні, санітарно-гігієнічні, психофізіологічні (фізичне навантаження, нервово-психічна напруженість, тощо), організаційні, естетичні, соціально-психологічний (клімат у колективі, стиль керівництва). Таким чином, без наявності спеціально створених факторів, обставин не можливо досягнення бажаного результату.

У контексті нашого дослідження важливо визначити педагогічні умови, які оптимізують навчальний процес в ЗВО, зорієнтують його на іншомовну професійну комунікацію, сприятимуть вдосконаленню фахових умінь та навичок.

У спільній роботі А. Алексюка, А. Аюрзанайна, П. Підкасистого під педагогічними умовами розуміють чинники, що впливають на процес досягнення мети, при цьому умови поділяються на [44]

а) зовнішні: позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо; Н. Тверезовська та Л. Філіппова характеризують їх як безпосередні обставини реалізації процесу (навчання, виховання) – класичні педагогічні умови які включають зміст та організацію діяльності студентів, міжособистісних відносин, спілкування в групі, відносин педагогів зі студентами, адаптація студентів до нового освітнього середовища, взаємодії навчального закладу з навколишнім середовищем та ін. [62, с.94].

б) внутрішні (індивідуальні): індивідуальні особливості студентів (стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо); особистісні характеристики студентів, які детермінують успішність протікання навчально-виховного процесу.

Отже, проаналізувавши подані вище визначення, можна зробити узагальнення, що педагогічні умови являють собою сукупність заходів,

комплекс факторів, які забезпечують ефективний процес навчання, розвиток особистості, набуття професійних знань та успішне досягнення майбутніми спеціалістами, в контексті нашої роботи – авіаційними спеціалістами, необхідного рівня іншомовної комунікативної компетентності. Таким чином, важливим завданням організації навчального процесу є вибір і створення таких педагогічних умов, які будуть сприяти досягненню поставленої мети. В залежності від бажаного результату і поставлених завдань, дидактичні умови можливо створювати або корегувати.

Виявляючи необхідні педагогічні умови для формування комунікативної компетентності, важливо згадати такий аспект, як підготовка викладачів в системі професійної освіти. Вчитель професійно-технічного навчального закладу, крім педагогіки і методики викладання, повинен постійно підвищувати свій рівень знань та майстерності, щоб надихати і бути взірцем для своїх студентів. Тут важливо сказати також про співпрацю та творчу взаємодію викладачів в педагогічному колективі, міждисциплінарні та міжпредметні зв'язки, тому що при спільному створенні сприятливих умов для засвоєння знань в професійному становленні майбутніх фахівців можна буде досягти кращих результатів.

На шляху до створення найбільш сприятливих педагогічних умов для оволодіння комунікативної компетентністю, важливо звертати увагу на вирішення ряду специфічних рис, які виділяє Н. Логутіна, працюючи зі студентами економічних факультетів:

- змісту (значний обсяг та складність матеріалу, його зв'язок із сучасною тематикою);
- структури (трирічний термін вивчення мови для студентів більшості спеціальностей, що співпадає з періодом активного професійного самовизначення);
- контингенту студентів (різний рівень мовної компетенції на початок навчання, наявність недостатнього вивчення предмета у певної частини студентів) [33, с.116].

На нашу думку, важливим аспектом також є те, скільки норм часу відводиться на засвоєння дисципліни, в нашому випадку «Іноземної мови за професійним спрямуванням», яка носить комунікативно-орієнтовану та професійно направлену характеристику. Основною метою цієї дисципліни у студентів немовних спеціальностей є розвиток і формування професійної іншомовної компетентності. Необхідно зазначити, що необхідно втілювати принцип інтеграції всього процесу навчання і іншомовний матеріал повинен узгоджуватися з програмою предмету, відповідати міжпредметним зв'язкам та професійній підготовці. Студентів необхідно навчити проводити взаємозв'язок між професійними предметами та вмінням оперувати тією ж інформацією іноземною мовою. Також повинна бути належна забезпеченість відібраного матеріалу навчально-методичними рекомендаціями та літературою. Отже, кожна з вище згаданих рис матиме свій вплив на створення найбільш сприятливих умов для вивчення іноземної мови.

У вітчизняних педагогічних дослідженнях педагогічних умов Н. Тверезовська та Л. Філіппова розрізняють два рівня педагогічних умов. Першим рівнем вважаються особистісні характеристики студентів, які визначають успішність протікання навчально-виховного процесу. Другим рівнем педагогічних умов вважаються обставини, що забезпечують реалізацію педагогічного процесу:

- зміст та організації діяльності студентів;
- міжособистісні відносини, спілкування в групі;
- відносини педагогів зі студентами;
- адаптація студентів до нового освітнього середовища;
- взаємодії навчального закладу з навколишнім середовищем та ін. [62, с. 97].

Професорка Н. Гальскова зазначає, що при вивченні мовного матеріалу за професійним спрямуванням встановлюється двосторонній зв'язок між прагненням студента здобути спеціальні знання і успішністю оволодіння мовою [10, с.4]. Авторка вважає іноземну мову ефективним засобом професійної і

соціальної орієнтації в немовних ЗВО. На її думку, для успішної реалізації компетентнісного підходу необхідне дотримання наступних умов:

- чітке формулювання цілей іншомовної мовленнєвої діяльності;
- соціальна і професійна спрямованість цієї діяльності;
- задоволеність учнів при вирішенні завдань;
- формування в учнів уміння творчо підходити до вирішення завдань;
- сприятливий психологічний клімат в навчальному колективі.

Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічних досліджень, різних наукових класифікацій, ми виділили і сформулювали такі педагогічні умови, які на нашу думку, сприятимуть найбільш ефективному формуванню іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців

Однією з основних умов формування комунікативної компетентності вчені виділяють *усвідомлення студентами ролі професійного іншомовного спілкування для своєї майбутньої діяльності*, тих переваг які надають знання іноземної мови для професійного росту і розвитку. Основою усвідомленого підходу до навчання становить пізнавальна потреба, ціль, мотивація. За словами Н. Логутіної, пізнавальна потреба – це поєднання потреби нових знань та потреби інтелектуальної активності. Але зважаючи на те, що рівень усвідомленості у всіх студентів різний, цю умову потрібно постійно підкріплювати створюючи позитивний настрій, підвищуючи інтерес до учбової діяльності, формувати мотивацію [32, с.283].

Сучасна психолого-педагогічна наука виділяє різні підходи до визначення сутності та структури поняття «мотивація». На думку А. Маркової ієрархія мотивації навчальної діяльності включає такі компоненти: потреба в навчанні, смисл навчання, *мотив навчання*, мета, емоції, відношення і зацікавленість (інтерес) [16, с.225]. В контексті нашої роботи важливо звернути увагу на дослідження учбової мотивації, як однієї з умов вдосконалення та підвищення рівня комунікативної компетентності. В вивченні цього питання учена І. Зимня відзначає, що учбова мотивація характеризується певними факторами, а саме: 1) освітньою системою; 2) учбовим закладом; 3) організацією навчального

процесу; 4) Специфікою навчального предмета та 5) суб'єктивними особливостями викладача та ін. [16, с.224]. Ми поділяємо думку тих вчених, які вважають, що для вивчення іноземної мови необхідно поєднання внутрішніх та зовнішніх мотивів. Внутрішні мотиви з'являються тоді, коли для особистості важлива її діяльність і вона задовольняє свої пізнавальні потреби. Зовнішні мотиви виступають тоді, коли на особистість починають впливати такі чинники як, наприклад, соціальний престиж.

Таким чином, щоб апелювати та посилювати саме внутрішню мотивацію, необхідно створювати такі умови навчання, які змогли б посилити зацікавленість (інтерес) студентів. Входячи до основних компонентів учбової мотивації, він часто виступає як синонім цього визначення. Для того, щоб підвищити інтерес та зацікавити студентів, І. Зимня пропонує застосовувати активні методи навчання, які вимагають від студентів активної пошукової діяльності, проблемні завдання, уникнення однотипних завдань, готувати нову інформація за темою, урізноманітнити вже вивчений матеріал або підготувати нову форму організації заняття та використання вивченого матеріалу. Отримуючи задоволення від процесу навчання, спілкування та активної участі під час занять, у студентів з'явиться потреба більше зосереджуватися на навчання.

Однією з важливих умов для ефективного формування комунікативної компетентності є використання *індивідуального підходу до студентів у процесі навчання*, яка займає міцні позиції в методиці викладання. На думку науковців, під індивідуальним підходом розуміють навчання студентів іноземного мовлення в групі за єдиною програмою, але з урахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей. В умовах сучасного акценту серед молоді на бажання проявити себе як особистість, викладач повинен індивідуалізувати процес навчання, застосувати особистісно-орієнтований підхід. За словами І. Зимньої, особистісно-орієнтований підхід це той, де в центрі навчального процесу знаходиться особистість зі своєю мотивацією, метою навчання, психологічним складом і необхідно максимально враховувати національні,

вікові, індивідуально-психологічні, статусні особливості студентів і виходячи з цього викладач повинен визначати мету, формувати і корегувати весь навчальний процес у всієї навчальної групи [16, с. 76]. Така організація процесу навчання, як стверджує В. Крутецький дасть можливість кожному студенту працювати у зручному для нього темпі, манері що відповідають його загальній підготовці, здібностям, обсягу оперативної пам'яті, рисам характеру та емоційному стану [32, с.15].

Індивідуалізація процесу навчання іншомовного мовлення виступає цілісною системою, яка охоплює всі етапи та види діяльності навчально-виховного процесу з іноземної мови, враховує комплексний підхід до організації занять, цілеспрямований розвиток індивідуальних можливостей кожного студента. Все це зробить значний вплив на якість оволодіння студентами іншомовним мовленням та підвищить зацікавленість до навчання. Система індивідуалізації навчання включає наступні компоненти: цілі індивідуалізації процесу навчання; види індивідуалізації та їх зміст; прийоми та засоби індивідуалізації [2, с.250].

У сучасному освітньому процесі роль викладача кардинально змінилась від контролера до наставника, організатора, тьютора або фасилітатора всього процесу. Поєднуючи ці ролі викладач співпрацює зі студентами у досягненні спільної мети. Отже, створення *умов спільної науково-творчої діяльності, взаємної співпраці* виступає наступною умовою для успішного формування комунікативної компетентності. Організація такої роботи може виступати альтернативою фронтальному та індивідуальному навчанню. Головне завдання викладача – організувати співпрацю в чотирьох напрямках: студент-студенти, студент – викладач, студент – предмет навчання і викладач-викладач [3]. Така співпраця створює середовище освітнього спілкування, яке характеризується відкритістю, взаємодією учасників, рівністю їхніх позицій, накопиченням спільного знання та можливістю взаємної оцінки і контролю. Забезпечення цієї умови створює активність спільної навчальної діяльності всього навчального закладу.

Навчання у співробітництві реалізується на практиці за допомогою інтерактивних методів навчання та створення ситуативних моделей.

Застосування інтерактивних методів навчання є наступною умовою для підвищення комунікативної компетентності. Ці методи допомагають вирішити комунікативно-пізнавальні задачі засобами спілкування і розвивати діалогічне та монологічне мовлення, вміння вести дискусію, аналізувати, висловлювати альтернативні думки. Досить ефективні результати під час навчання дають застосування індивідуальних, парних, групових форм роботи і робота у команді. Нестандартні форми роботи можуть бути використані для підвищення мотивації до навчання і серед них можна виділити: навчання в команді, дискусія, круглий стіл, кейс-метод, дослідницька робота, ситуативний аналіз, мозковий штурм, читання зигзагом, «мікрофон» та ін.

Подібні нестандартні форми роботи можуть носити також назву компетентнісно-орієнтованих завдань. Науковці-лінгвісти, які вдосконалюють методику розвитку комунікативної компетентності згодні в тому, що подібні завдання допомагають застосовувати знання на практиці. Важливо зберігати баланс між академізмом у викладанні навчального матеріалу та практичною стороною його застосування. Н. Бібік наголошує на тому, що розроблення компетентнісно орієнтованих завдань – одна з ключових проблем у запровадженні компетентнісного підходу. Для того, щоб процес навчання був ефективний і орієнтований на досягнення заданої мети, завдання повинні поєднувати програмний зміст та компетентнісні характеристики [5, с.47]. А.Хуторської і Л.Хуторська розглядають компетентнісно орієнтовані завдання як «модель життєвої ситуації, яка конструється у відповідності до цілі навчання, що проектується» [67, с.120]. Використання компетентнісно-орієнтованих завдання повинно узгоджуватися з тематичним лексичним матеріалом за професійним спрямуванням та врахуванням актуальності і відповідного рівня складності (від простого до складного), використання фреймових структур та наочності, різномайття мовних та мовленнєвих вправ для систематизації професійної лексики.

Ми також вважаємо, що в аудиторній роботі для підвищення мотивації слід широко використовувати ігрові форми і методи підготовки фахівців, які дозволять створити професійну проблемну ситуацію, активізувати лексико-граматичний матеріал, розвивати іншомовну професійну компетенцію. Ділова гра, в основу якої покладено комунікативну ситуацію, надасть студентам можливість оцінити ситуацію та визначити свою поведінку і можливі шляхи розв'язання, проявити ініціативу, самостійність та розвинути комунікативну діяльність. Значні результати у формуванні та підвищенні іншомовної комунікативної компетентності може дати такий метод навчання, як моделювання справжньої ситуації спілкування, що належать до різних тем та можуть виникнути у різних професійних ситуаціях.

Використання інтерактивних методів навчання методів дозволяє відійти від авторитарного навчання та застосовувати більш гуманістичний підхід, який сприяє розвитку і розкриттю творчого потенціалу.

Таким чином, для того, щоб забезпечити формування професійної комунікативної компетентності майбутніх авіаційних спеціалістів необхідна відповідна організація навчального процесу, створення сприятливих педагогічних умов відбір та систематизація змісту навчального матеріалу шляхом логічного структурування.

Наступним етапом нашої роботи буде практичне застосування педагогічних умов у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх авіаційних спеціалістів, розробка методичних вказівок та плані конспектів щодо організації занять з використанням комунікативно-орієнтованих завдань, комплексом комунікативних проблемних завдань в процесі навчання іноземної мови та оптимізацію самостійної навчальної діяльності.

Висновки до першого розділу

Дослідження та аналіз наукових джерел дали можливість проаналізувати та розрізнити поняття «компетентність», «компетенція» та «іншомовна комунікативна компетентність». Аналіз наукової літератури (Ф. Бацевич, Н.Бібік, М. Галицька, Н. Гез, М. Головань, С. Козак, В. Клочко, Н. Микайтенко, О. Пометун, О. Тинкалюк,) підтверджують різні погляди на трактування цих понять і свідчать про складність досліджених понять.

Поняття «компетенція» визначається державою, певними установами або окремими особами, воно стосується вимоги до освітньої підготовки спеціалістів, реалізується через державне замовлення або стандарти, «компетентність», в свою чергу, вважається інтегративним утворенням особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в практичній діяльності.

Ті зміни, що відбувалися в галузі освіти України за останні роки орієнтуються саме на формування визначеного списку компетентностей, на які орієнтуються сучасні навчальні програми і оволодіння якими є показником якісної освіти, а формування, зокрема, комунікативної компетентності, останнім часом належить до числа актуальних проблем. Важливим питанням залишається також створення ефективних умов, механізмів запровадження та формування комунікативної компетентності.

У ході дослідження поняття «комунікативна компетентність» ми дійшли висновку, що це вміння, які допомагають вирішувати актуальні задачі спілкування в побутових, навчальних, культурних і професійних сферах засобами мови і реалізовувати особисту мету спілкування. Це здатність спілкуватися за допомогою мови у будь-якій життєвій ситуації, користуватися мовою не тільки як засобом спілкування, а й навчання, пізнання навколишньої дійсності.

Сама категорія «компетентність» поєднує в собі знання з практичною діяльністю людини, спеціаліста, а також включає особисті якості людини. В процесі вивчення іноземної мови і підвищення навичків комунікативної компетентності, студенти знайомляться з менталітетом, способом життя, національним характером, що дає можливість сформувати здібності і готовність до іншомовного міжособистісного і міжкультурного спілкування в рамках певної ситуації, проявити свої знання і досвід спілкуючись на професійні теми.

Впровадження компетентнісного підходу і, в тому числі, іншомовної комунікативної компетентності, має досить очевидні переваги. По-перше, розширюються кордони між освітніми системами країн, з'являється можливість обміну педагогічним досвідом. По-друге, посилюється результативність навчання, покращується рівень практичної сторони засвоєння знань, які стають більш функціональними, формують пізнавальний та життєвий досвід. По-третє, майбутні фахівці із достатніми та високими знаннями іноземної мови можуть налагоджувати партнерські відношення, проходити стажування в іноземних компаніях, запрошувати представників іноземних компаній.

Проблема формування комунікативної компетентності полягає в тому, щоб підготувати майбутніх фахівців для професійної галузі, яка в умовах модернізації вітчизняної освіти, сучасної науки й світового розвитку виробництва набуває особливої актуальності. Мета дидактичного процесу в тому, щоб створити найбільш сприятливі умови для вирішення цього завдання. Кожна з виділених нами педагогічних умов вирішує певну задачу, формуючи необхідні уміння та навички, але щоб досягти високих результатів необхідна єдність і комплексне застосування як зовнішніх так і внутрішніх педагогічних умов. Серед найбільш важливих *педагогічних умов* ефективного формування комунікативної компетентності студентів ми виділяємо такі: усвідомлення студентами ролі професійного іншомовного спілкування для своєї майбутньої діяльності; створення умов спільної науково-творчої діяльності, взаємної співпраці; застосування інтерактивних методів навчання; використання індивідуального підходу до навчання.

Формування комунікативної компетентності – це комплексний процес. Найважливішим завданням забезпечення загальноосвітньої та професійної підготовки студентів технічних спеціальностей є їхній загальний розвиток, удосконалення мовної та комунікативної компетенції, досягнення такого рівня володіння діловим мовленням, який достатній для активної і плідної участі майбутнього фахівця в професійній діяльності. Формування комунікативної компетентності – це мета, завдання й проблема підготовки майбутніх фахівців для професійної галузі.

Таким чином, для того, щоб забезпечити формування комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів необхідна відповідна організація навчального процесу, створення сприятливих педагогічних умов, відбір та систематизація змісту навчального матеріалу шляхом логічного структурування.

Основні результати дослідження висвітлені в першому розділі, опубліковані в працях автора [19, 20, 21].

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СТАНУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У КРИВОРІЗЬКОМУ КОЛЕДЖІ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

2.1. Загальна характеристика Криворізького коледжу Національного авіаційного університету

Розвиток авіаційного транспорту для будь-якої країни є вагомим показником її міжнародного економічного зростання та успіху, показником розвитку внутрішньої і зовнішньої політики. Авіаційний транспорт позитивно впливає на розвиток туристичного бізнесу та міжнародної торгівлі. Сьогодні більшість міжнародних туристичних подорожей здійснюються саме повітряним транспортом. Розвинена авіаційна галузь сприяє підвищенню інвестиційної привабливості країни і розширенню можливостей для діяльності на її території міжнародних компаній.

Його перевагами є швидкість, цілорічність функціонування, можливість доставки вантажів у важкодоступні райони та швидка доставка пошти. Авіатранспортом здійснюють переважну більшість трансконтинентальних пасажироперевезень та перевезень товарів із невеликим строком зберігання на значні відстані.

Авіаційна галузь має багато перспектив для розвитку і відповідно до Авіаційної стратегії України планується інтеграція до світової авіатранспортної мережі, створення сучасної авіаційної транспортної інфраструктури, реалізація авіаційного транзитного потенціалу України, підвищення доступності авіаперевезень для широких верств населення, сприяння вільній конкуренції та лібералізації ринку авіатранспорту. Реалізація Авіаційної стратегії сприятиме наближенню України до Європейського Співтовариства, поступовій інтеграції України у внутрішній європейський ринок ЄС та спільний авіаційний простір.

Згідно ст. 32 Закону України «Про транспорт», до складу повітряного транспорту входять підприємства повітряного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, аерофотозйомку, сільськогосподарські роботи, а також аеропорти, аеродроми, аероклуби, транспортні засоби, системи управління повітряним рухом, навчальні заклади, ремонтні заводи цивільної авіації, вертольотодроми, гідроаеродроми та інші майданчики для експлуатації повітряних суден, інші підприємства, установи й організації, незалежно від форм власності, що забезпечують роботу авіаційного транспорту [51].

В авіаційній інфраструктурі залучені різні спеціалісти, які організують роботу аеропортів, приймають участь у роботі організації й служб, специфічними функціями яких є обслуговування пасажирів, вантажу, забезпечення інженерно-технічного й аеродромно-експлуатаційного обслуговування літальних апаратів, організація їх польотів, а також система підготовки професійних кадрів у цій галузі. Одним із навчальних закладів, які готують таких спеціалістів в Україні є Криворізький коледж Національного авіаційного університету.

Основним завданням розвитку вищої освіти в Криворізькому коледжі Національного авіаційного університету стає виведення її на рівень державних і міжнародних стандартів, досягнення якісно нового рівня підготовки авіаційних фахівців, забезпечення високого науково-методичного і науково-технічного рівня навчально-виховного процесу; подальше формування змісту освіти на основі наскрізної комп'ютеризації, фундаменталізації і прогресивних технологій навчання; гуманізація освіти та всебічний розвиток особистості; підвищення наукового потенціалу педагогічних кадрів.

До структури коледжу входять 1 факультет, 4 денних відділень, 3 кафедри та 12 циклових комісій, які проводять навчально-виховну та методичну роботу, роботу щодо впровадження нових технологій навчання, технічних засобів комп'ютеризації навчального процесу.

На даний момент у коледжі навчається 1600 курсантів на денній формі навчання, 400 студентів – на заочній формі навчання та 100 слухачів підготовчих курсів.

Навчальна практика проводиться на навчальній авіаційно-технічній базі, наземному радіополігоні. У коледжі є сучасна авіаційна техніка.

Матеріально-технічна база Криворізького коледжу НАУ досить масштабна. Навчально-лабораторна база коледжу налічує 60 аудиторій, 15 навчальних кабінетів, 25 лабораторій, 26 комп'ютерних класів.

Випускники коледжу можуть продовжувати навчання в Національному авіаційному університеті та здобути освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра або спеціаліста.

Фінансування навчання у коледжі здійснюється за рахунок державного бюджету, коштів юридичних та фізичних осіб.

Військова підготовка Курсанти коледжу за власним бажанням мають можливість про ходити військову підготовку за контрактом на факультеті підготовки офіцерів запасу Житомирського військового інституту ім. С.П. Корольова Національного авіаційного університету.

Військова підготовка проводиться протягом двох років навчання один раз на тиждень (методом проведення «військового дня»). Після проходження навчального збору у військовій частині та складання випускного екзамену і Військової присяги на вірність Українському народові, студентам, які здобули вищу освіту за освітньо кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра, присвоюється первинне військове звання «Молодший лейтенант запасу».

Виробничу практику курсанти проходять в авіаційних компаніях, на авіаційних заводах України та АНТК імені Антонова, інших підприємствах.

Криворізького коледжу Національного авіаційного університету готує різних фахівців за такими спеціальностями: комп'ютерна інженерія, інженерія програмного забезпечення, телекомунікації та радіотехніка, авіоніка, транспортні технології (повітряний транспорт), авіаційний транспорт. Диплом бакалавр можна отримати за наступними спеціальностями: комп'ютерна

інженерія, електроенергетика, електротехніка та електромеханіка телекомунікації та радіотехніка, авіаційний транспорт.

У коледжі здійснюється набір іноземних студентів за всіма перерахованими спеціальностями та напрямками підготовки, а також проводиться підготовка до вступу у вищі навчальні заклади громадян України.

Спеціальність «Інженерія програмного забезпечення» (молодший спеціаліст) включає такі професійні компетенції випускника входять: володіння основами конструювання програмного забезпечення, основами технологій об'єктно-орієнтованого програмування; здатність приймати участь у проектуванні та реалізації баз даних, використовувати можливості мережових програмних систем та інтернет-ресурсів для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

Випускники цієї спеціальності можуть працювати техніками програмістами на будь-яких підприємствах, де потрібно не тільки обслуговування, а й розробка системного та прикладного програмного математичного забезпечення.

Спеціальність «Комп'ютерна інженерія» (молодший спеціаліст, бакалавр) Випускник цієї спеціальності може брати участь у проектуванні та розробці (на рівні окремих блоків та вузлів) універсальних та спеціалізованих ЕОМ, мереж ЕОМ, обчислювальних комплексів, систем, мікропроцесорних пристроїв, контролерів, адаптерів та інше. У галузі програмування та програмного забезпечення випускники отримують знання з розробки системного та прикладного забезпечення: драйверів, утиліт користувача, окремих елементів операційних систем, компіляторів, систем автоматизованого проектування.

Випускники цієї спеціальності, відповідно до освітньо кваліфікаційної характеристики, можуть працювати техніками із налагодження та випробування автоматизованих систем та мереж; техніками із підготовки проектно-конструкторської робочої документації.

«Телекомунікації та радіотехніка» (молодший спеціаліст, бакалавр) Спеціалізації: «Обслуговування радіоелектронного устаткування повітряних

суден», «Обслуговування наземних засобів радіоелектронного забезпечення польотів», «Обслуговування електронних охоронних, пожежних та доглядових систем аеропортів».

До професійних компетенцій випускника входить володіння методами обслуговування бортової радіоелектронної апаратури пілотажно-навігаційних комплексів, радіоелектронної апаратури об'єктів обслуговування повітряного руху, електронних охоронних, пожежних та доглядових систем аеропортів.

Спеціальність «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» (бакалавр). У процесі підготовки курсанти глибоко оволодіють знаннями з технічного застосування електромеханіки, яка ґрунтується на глибоких знаннях з фізики, математики, електротехніки, електроніки, механіки, матеріалознавства та наочно виявляється в таких складних і екологічно чистих електромеханічних перетворювачах, як електричні машини.

Освітній рівень фахівців із напряму підготовки дозволить працювати в наступних видах економічної діяльності: монтаж та устаткування контрольно-вимірювальних приладів; ремонт та технічне обслуговування електропобутових устаткувань; ремонт та технічне обслуговування електророзподільної та контрольної апаратури; виробництво електродвигунів, генераторів та трансформаторів; виробництво електричних машин та електроустаткування.

Спеціальність «Авіоніка» (молодший спеціаліст). У процесі підготовки курсанти глибоко оволодіють знаннями з авіоніки (електричне та пілотажно-навігаційне обладнання, електрообладнання, обладнання функціональних систем та авіадвигунів, радіо-технічні системи) повітряних суден. Курсанти набувають знань, умінь та навичок із технічного обслуговування об'єктів авіоніки, підтримки льотної придатності обладнання повітряних суден та безпеки польотів.

Освітній рівень фахівців зі спеціальності дозволить працювати в наступних видах економічної діяльності: ремонт та технічне обслуговування контрольно-вимірювальної апаратури та автоматики транспортних засобів; виробництво бортових авіаційних приладів і систем повітряної навігації;

капітальний ремонт і переобладнання повітряних літальних апаратів; діяльність, пов'язана з наземним обслуговуванням на аеродромах: оперативне та періодичне обслуговування і ремонт авіаприладів та електроустаткування літаків.

Спеціальність «Транспортні технології (повітряний транспорт)» (молодший спеціаліст). Випускники цієї спеціальності знають митне законодавство, економіку, організацію виробництва на транспорті, комерційні та експлуатаційні показники повітряних суден, заходи щодо забезпечення безпеки польотів, основи права, взаємодію різних видів транспорту. Вміють оформлювати комерційну документацію, виконувати розрахунки тарифів, обслуговувати міжнародні рейси. Мають навички роботи з клієнтами: спілкування та обробка інформації англійською мовою. За базовим рівнем підготовки такі фахівці можуть працювати в авіакомпаніях, аеропортах, будь-яких підприємствах інших видів транспорту та підприємствах інших галузей економіки. Випускники відділення успішно працюють у найбільших українських авіакомпаніях та аеропортах, агентствах з продажу авіаперевезень, транспортно-експедиційних та туристичних фірмах.

Спеціальність «Авіаційний транспорт» (молодший спеціаліст, бакалавр). Відділення «Повітряний транспорт» здійснює підготовку фахівців за спеціальністю «Авіаційний транспорт», за двома спеціалізаціями: «Технічне обслуговування повітряних суден та авіаційних двигунів» та «Технічне обслуговування засобів зберігання, транспортування та заправлення пально-мастильними матеріалами», де курсанти разом з теоретичною підготовкою одержують навички технічної експлуатації авіаційної техніки, виробництва і конструювання літаків і авіаційних двигунів та заправлення пально-мастильними матеріалами.

За спеціалізацією «Технічне обслуговування повітряних суден та авіаційних двигунів» випускники відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики, можуть працювати техніками-механіками з технічного

обслуговування повітряних суден та двигунів на будь-якому авіаційному та виробничому підприємстві.

За спеціалізацією «Технічне обслуговування засобів зберігання, транспортування та заправлення пально-мастильними матеріалами», випускники відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики можуть працювати на посадах авіаційного техника з паливно-мастильним матеріалом, старшого лаборанта по паливно-мастильним матеріалам на будь-яких підприємствах, які у своїй діяльності використовують засоби зберігання, транспортування, заправлення та контролю якості паливно-мастильних матеріалів.

У навчальному процесі використовуються лабораторії, обладнані приладами і технічними пристроями, кабінети, де встановлені зразки авіаційних двигунів і іншої авіаційної техніки, аудиторій, які обладнані технічними засобами навчання і різним науковим устаткуванням (мультимедійними проекторами, персональними комп'ютерами тощо).

Підготовку фахівців здійснюють досвідчені викладачі, серед яких кандидати технічних наук, фізико-математичних наук, викладачі-методисти. Всі викладачі – висококваліфіковані фахівці, які на високому рівні надають необхідні для фахівця знання, формують професійні навички та уміння. Перевірка технічних знань і придбання практичних навичок проводиться на авіаційно-технічній базі коледжу. У розпорядження курсантів надана авіаційна техніка. Окрім авіаційно-технічної бази під час проведення навчальних занять з фахових дисциплін та навчальних практик використовується база служби пально – мастильних матеріалів Комунального підприємства «Міжнародний аеропорт Кривий Ріг».

Курсанти коледжу окрім навчання займаються спортом, беруть активну участь у студентських конференціях та фестивалях.

Післявузівська підготовка Криворізький коледж НАУ – є глобальним провайдером по слуг із підготовки технічних фахівців для авіаційної індустрії, а відділення післявузівської підготовки – сертифікованою організацією технічної

підготовки (EASA Part – 147) і надає курси з базового навчання, навчання за типом повітряного судна, а також спеціалізовані курси підвищення кваліфікації, розроблені відповідно до індивідуальних вимог авіапідприємств.

Криворізький коледж НАУ пропонує також спеціалізовані програми загального характеру, як для технічного, так і для адміністративного персоналу, сфери інжинірингу і планування, що охоплюють системи контролю якості, законодавства EASA (Part – 145, Part – 66, Part – 147), безпеки паливних баків і інші. Навчальні програми можуть бути змінені відповідно до індивідуальних вимог клієнтів.

Авіаційна галузь не може існувати лише в кордонах однієї країни і безумовно є міжнародною сферою діяльності, а саме тому фахівці авіації повинні знати і вдосконалювати знання іноземною мовою. Якщо знову звернутися до Авіаційної стратегії України, в розвитку авіаційних перевезень планується комплексна лібералізація авіаперевезень (зняття обмежень щодо кількості пунктів та частот при виконанні польотів) між Україною та країнами Європи, Америки, Азії, Африки та Близького Сходу, отже це розширення кордонів і більше можливостей комунікації. Окрім цього планується проведення реконструкції аеродромів, забезпечення їх відповідним обладнанням та наземною технікою з урахуванням вимог європейських регламентів щодо сертифікації цивільних аеродромів для необмеженого прийняття аеропортами повітряних суден.

Наступна модернізація включає розбудову сучасних термінальних пасажирських та вантажних комплексів (мультимодальних логістичних центрів) із забезпеченням міжнародних стандартів ІКАО та рекомендацій ІАТА (ADRM) щодо рівнів якості обслуговування пасажирів, вантажів та пошти. Як ми бачимо, всі заплановані реорганізації повинні відповідати стандартам міжнародних або європейських авіаційних організацій, а це вимагає наявності у спеціалістів необхідного рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності. Для того, щоб сучасний фахівець отримав змогу бути активним учасником цих процесів, отримувати інформацію з оригінальних документів,

сприймати аудіо та відеоматеріали іноземною мовою, брати участь у міжнародних зустрічах, готувати презентації для представників зарубіжних країн, йому потрібно постійно підвищувати свій рівень професійних знань та вдосконалювати іншомовну комунікативну компетентність.

Відповідно до Освітньо-професійних програм (ОПП) Криворізького коледжу НАУ іншомовна комунікативна компетентність повинна включати вміння читати, відповідати на запитання, вести ділове анотування та бесіду однією з іноземних мов в обсязі, необхідній в соціально-побутовій, культурній та професійній сфері. Відповідно до ОПП та навчального плану розробляються навчальна програма та робоча навчальна програма, в яких планується процес оволодіння необхідними вміннями і знаннями.

Вивчення дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» має забезпечити курсанту доступ до зарубіжних джерел інформації, навчивши його читати іншомовну оригінальну літературу за професійним спрямуванням.

Основною метою вивчення курсу навчальної дисципліни є досягнення практичного володіння іноземною мовою на базі професійно-орієнтованого навчання в обсязі тематики, яка визначена даною програмою. Основна направленість предмета – це оволодіння технічною іноземною мовою. Одним із пріоритетів у вивченні сучасної іноземної мови немовного профілю є формування у майбутніх фахівців умінь та розвиток навичок практичного володіння діловим мовленням у різних видах мовленнєвої діяльності: як у сфері повсякденного спілкування, так і в галузі відповідної спеціалізації.

Головним завданням дисципліни є вдосконалення та подальший розвиток набутих знань, навичок та вмінь з іноземної мови у різних видах мовної діяльності. Вивчення іноземної мови передбачає оволодіння термінологічною та загальномовною лексикою, набуття навичок читання та усного і письмового перекладу оригінальних науково-технічних текстів за фахом, вміння розуміти іноземну мову як при безпосередньому спілкуванні, так і аудіоформаті, вести бесіду та робити повідомлення зі спеціальних та суспільно-політичних тем у межах, зазначених програмою.

Обов'язковим компонентом сучасних методів навчання діловому мовленню у немовних навчальних закладах є організація дидактичного матеріалу згідно з концепцією системно-комунікативного методу у викладанні іноземних мов, а також перенесення акценту на індивідуальну та самостійну роботу, що привчає курсантів творчо переосмислювати отриману інформацію під час підготовки до мовної комунікації і формує здатність та професійну готовність до ділового спілкування в англomовному оточенні.

Відповідно до навчальної програми метою вивчення іноземної мови є формування широкого спектру вмінь та навичок з ділової англійської мови, які не тільки сприяють успішній комунікації та соціалізації випускників в іншомовному оточенні, але й певною мірою формують ділову особистість сучасного фахівця. Зокрема, значну увагу приділено тому, як навчити курсантів старших курсів підтримувати/вести професійно орієнтовану ділову бесіду, створювати змістовно й композиційно виважені резюме та інші ділові папери, необхідні під час працевлаштування; перекладати і самостійно складати англійською мовою ділову кореспонденцію та документацію; використовувати комунікативні стратегії і тактики успішного проходження співбесіди під час працевлаштування; обговорювати умови ділового контракту; стимулювати співрозмовника до висловлювання своєї думки, спонукати його до певних дій, переконати у чомусь тощо; висловлювати власну думку, оцінку чогось; продукувати діалоги різних функціональних типів на підставі запропонованих навчальних комунікативних ситуацій у діловому оточенні (у межах визначеної тематики); розповідати про себе, окреслити коло своїх професійних/ділових обов'язків і т.д.

Отже, у результаті вивчення навчальної дисципліни курсант повинен знати: основну термінологію з фаху (не менше 3000 слів та словосполучень); граматичні та лексичні особливості перекладу спеціальної літератури за професійним спрямуванням; правила роботи з науковою та спеціальною літературою; основну суспільно-політичну термінологію; словотворчі морфеми та моделі, особливо у галузі термінотворення; основні граматичні явища,

співвідношення їх форми зі значенням. Отриманні знання повинні знаходити практичну реалізацію в таких уміннях: розуміти на слух монологічну і діалогічну мову; виступати з повідомленнями з питань, пов'язаних зі спеціальністю, та з суспільно-політичної тематики; брати участь у бесідах-обговоренні; передавати в усній та письмовій формах здобуту при читанні інформацію як рідною, так й іноземною мовою; розпізнавати граматичні явища і співвідносити їх форму зі значенням при читанні і переробці тексту.

Базою для вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» є фахові дисципліни. Знання та вміння, отримані під час вивчення даних навчальних дисциплін, будуть використані для отримання інформації з оригінальних іншомовних джерел, необхідних для вивчення переважної більшості наступних дисциплін професійної та практичної підготовки фахівця.

Основними формами організації навчання є практичні заняття під керівництвом викладача, самостійна робота курсанта з рекомендованою літературою, консультації, проведення заліків та екзамену по закінченню дисципліни.

Не зважаючи на добре організований навчальний процес, ми все ж таки можемо зробити підсумок, що для формування іншомовної комунікативної компетентності не вистачає необхідного дидактичного забезпечення та методичних знань. На сучасному етапі здійснення професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців реалізується принцип наступності і послідовності у вивченні іноземної мови професійного спрямування та інтегративність дисциплін фундаментального і професійно-орієнтованого циклів. Але ми можемо зазначити недоліком забезпеченість більш сучасними іншомовними навчальними посібниками, які б відповідали вимогам підготовки спеціалістів міжнародним авіаційним організаціям, та мали акцент на формуванні комунікативної компетентності. Досить мало часу приділяється розвитку монологічного та діалогічного мовленню в спонтанному режимі, спілкуванню за професійними проблемними ситуаціями на рівні

непідготовленого висловлювання. Нажаль у студентів відсутня можливість брати участь у спілкуванні іноземною мовою з представниками авіаційної галузі, щоб студенти мали можливість застосувати свої знання в справжній професійній розмові іноземною мовою.

Таким чином, ми вважаємо, що оволодіння мовою міжнародної комунікації студентами в авіаційних ЗВО повинно бути в умовах компетентнісного підходу. Систематична, цілеспрямована робота зі студентами з урахуванням визначених педагогічних умов, орієнтована на вдосконалення рівня володіння усною та писемною англійською мовою, поступове ускладнення змістового та технологічного навантаження, створення умов для впевненої публічної презентації набутих навчальних досягнень англійською мовою сприятиме якісній професійній підготовці студентів та створенню комфортних умов для їхнього подальшого працевлаштування, можливому співробітництву з закордонними підприємствами, участі в міжнародних форумах і сприятиме фаховій самореалізації.

2.2. Вивчення стану проблеми у практиці роботи в Криворізькому коледжі Національного авіаційного університету

Перш ніж пропонувати можливі варіанти формування комунікативної компетентності студентів авіаційного ЗВО, ми вирішили провести декілька етапів експериментально-дослідницької роботи. Першим етапом було розробити анкету для викладачів із метою з'ясування правильного розуміння і тлумачення ключових понять «компетентність», «комунікативна компетентність».

У анкетування брали участь 9 викладачів циклової комісії іноземної мови. Викладачам було запропоновано дати відповіді на такі запитання:

1. Як ви розумієте поняття «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність»?
2. Чи вважаєте ви за потрібне формувати комунікативну компетентність?

3. Як ви організовуєте процес формування комунікативної компетентності?
4. Які труднощі виникають під час формування комунікативної компетентності?

Анкетування серед викладачів циклової комісії іноземної мови допомогло зрозуміти, що більшість викладачів (78% від опитаних) правильно тлумачать поняття «комунікативна компетентність», але виникали труднощі в розділенні понять «компетенція» та «компетентність», 22% від опитаних ототожнювали ці два поняття. На друге питання всі викладачі іноземної мови (100% від опитаних) вказали необхідності формувати комунікативні вміння. На третє питання щодо організації процесу формування комунікативної компетентності були запропоновані такі: виконання лексичних вправ за зразком, імітація, підстановка, розширення, завершення зразка мовлення, відповіді на різні типи запитань, переказ текстів за фахом, аудіювання та відповіді на запитання до почутої інформації, робота в парах для складання діалогу, проведення дискусії. Окремими викладачами був запропонований варіант використання мультимедійних технологій для перегляду фахових фільмів або презентацій, але вони послуговуються цим не на кожному практичному занятті. Інші викладачі (22% від опитаних) зазначили, що вони проводять робота з ситуативними картками та обговоренням зображень, де відтворюється ситуація професійної направленості.

Серед труднощів, які виникають під час формування комунікативної компетентності, були відзначені не бажання вчитися у певної кількості студентів, низький рівень мотивації, цей аспект пов'язаний з тим, що не всі студенти приходять підготовленими до заняття, прогалини у знаннях професійної лексики, фразеології та певних граматичних конструкцій перешкоджає вільному спілкуванню.

На жаль, жоден з викладачів не запропонував використання таких інтерактивних методів навчання як: кейс-метод, бізнес гра, круглий стіл, коло ідей, ажурна пилка.

Окрім анкетування для викладачів, другим етапом аналізу стану проблеми було проведення анкетування серед студентів для виявлення рівня їх мотивації до вивчення іноземної мови, тестового аудіювання для визначення рівня сформованості комунікативної компетентності та усних опитувань (співбесід) зі студентами, з метою вивчення стану іншомовної професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців.

Завданням діагностичного аудіювання був текст на професійну тематику, тестове завдання на визначення правильності почутої інформації та питання для підготовки монологічного висловлювання. Були розроблені критерії до кожного компонента комунікативної компетентності і виділено рівні сформованості цих компонентів: високий рівень – студент зрозумів почутий текст, дав правильні відповіді на всі тестові завдання, підготував відповідь на питання за професійною темою в обсязі п'яти речень і може продовжити спілкування; середній рівень – студент має помилки у відповідях до тестового завдання, а отже не може сприймати на слух інформацією іноземною мовою, підготував висловлювання, але має помилки і відповідає лише в обмеженнях п'яти речень; та низький рівень – студент має дві-три правильні відповіді, може сказати лише окремі слова, фрази, не зв'язуючи їх у монолог.

В аудіюванні брали участь студенти випускних груп Криворізького коледжу НАУ. Одержані нам результати щодо рівня сформованості комунікативної компетентності наведені в таблиці 2.1.

Рівні сформованості комунікативної компетентності

Таблиця 2.1.

Групи опитаних	Кількість студентів	Рівні сформованості комунікативною компетентністю (у %)		
		високий	середній	низький
Група А (7-051)	28	19	42	38
Група Б (7-052)	21	21	48	57
Група В (1-051)	26	12	50	38

За результатами дослідження студенти виявили переважно середній (37%) та низького рівні (47%) сформованості комунікативної компетентності, і

лише 16% виявили високий рівень сформованості комунікативної компетентності.

Одним з аспектів дослідження було виявлення рівня мотивації до вивчення іноземної мови. Серед запропонованих варіантів мотивації більша кількість студентів обрала те, що іноземна мова потрібна для загального розвитку і в будь-якій професії.

Аналізуючи результати проведених форм контролю у формування комунікативної компетентності, ми можемо зробити висновок, що покращення результатів потребує системного підходу, впровадження визначених педагогічних умов та розробки моделей занять з використанням інтерактивних засобів навчання та інноваційних технологій навчання. Важливо підготувати методичні рекомендації щодо впровадження необхідних педагогічних умов для викладачів.

Ми хочемо зазначити, що необхідно змінити форму контролю рівня комунікативної компетентності. На сьогоднішній день, в умовах демократизації освіти, форма контролю може проводитися у вигляді моніторингу та діагностики. За визначенням в українському тлумачному словнику моніторинг являє собою безперервне стеження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату [41]. В тому ж словнику діагностика визначається як загальна процедура перевірки функціонування системи чи її складових частин [41]. Використання таких методик спонукають викладача до продуктивної науково-дослідної діяльності, дають змогу бути активним спостерігачем і учасником навчально-виховного процесу, виконувати безперервний контроль прогресу знань студентів, сприяти їх професійному зростанню.

Сьогодні найпрогресивнішими методиками оцінювання рівня сформованості комунікативної компетентності з іноземної мови студентів є також мовне портфоліо.

Мовне портфоліо – це найновіша і найефективніша методика навчання іноземній мові, яка активно включає викладача і студентів у проектну науково-

дослідну діяльність; це – своєрідний варіант реалізації методики моніторингу на практиці, який може набувати різноманітних форм практичного втілення.

Висновки до другого розділу

Галузь авіації перебуває в постійному динамічному розвитку, тому підготовка висококваліфікованих спеціалістів є головним завданням закладів авіаційної направленості, серед яких і Криворізький коледж НАУ. Процес вдосконалення викликає необхідність постійного моніторингу тенденцій та аспектів розвитку світового авіаційного транспорту, вдосконалення авіа технічної бази коледжу, налагодження соціального бізнес-партнерства з підприємствами. Як галузь міжнародного масштабу, авіація вимагає спеціалістів, які зможуть вільно володіти іншомовною комунікацією і матимуть високий рівень комунікативної компетентності, саме тому у студентів повинно бути більше можливостей для практики спілкування іноземною мовою.

В результаті експерименту якісні та кількісні оцінки комунікативної компетентності студентів експериментальних груп підтвердили необхідність модифікації форм проведення навчальних занять з більшою орієнтацією на використання інтерактивних методів навчання, реалізація більшої роботи у співпраці та пошук можливостей підвищувати мотивацію студентів до оволодіння іноземною мовою. Іншомовну комунікативну компетентність необхідно розглядати як здатність і готовність студента здійснювати іншомовне спілкування у межах визначених навчальною програмою вимог, які, в свою чергу, спираються на комплекс специфічних для іноземної мови знань, умінь і навичок – граматичних, лексичних (з урахуванням соціокультурного лексичного мінімуму), орфографічних, мовленнєвих, розпізнавання мови на слух, а також володіти різноманітними мовними засобами комунікативної взаємодії. Ефективність та результативність формування іншомовної компетенції майбутнього фахівця визначається рівнем сформованості кожного з цих компонентів.

РОЗДІЛ 3.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У КРИВОРІЗЬКОМУ КОЛЕДЖІ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

3.1. Програма формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у Криворізькому коледжі Національного авіаційного університету

У процесі вивчення іноземної мови у Криворізькому коледжі Національного авіаційного університету ми дбали про формування комунікативної компетентності студентів. Нами була створена програма формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови, що передбачала дотримання теоретично обґрунтованих педагогічних умов. Нижче наводимо методичні розробки практичних занять з іноземної мови під час проведення яких ми дбали про формування комунікативної компетентності студентів і дотримання вище зазначених педагогічних умов.

Тема “Terminal Building Functions” (Функції будівлі аеровокзалу)

Навчальна мета:

- удосконалювати вміння курсантів у монологічному мовленні за фаховою темою;
- удосконалити навички вживання активних ЛО теми в усному мовленні та письмі;
- закріпити знання лексичних одиниць за темою та вміння вживати їх в ситуативній мовленнєвій діяльності за професійним спрямуванням;
- розширити загальну філологічну обізнаність студентів;

Розвивальна мета:

- розвивати кмітливість та мовленнєву реакцію;
- розвивати мовну і слухову пам'ять;
- підвищувати стилістичну культуру мовлення;
- розвивати зв'язне усне й писемне мовлення, творчу уяву;
- розвивати вміння і навички правильного користування мовних кліше,
- словосполучень та активних ЛО;

-розвивати навички мовного самоконтролю.

Виховна мета:

- виховувати культуру спілкування студентів;
- виховувати позитивне ставлення до іноземної мови;
- виховувати розуміння важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користування нею як засобом спілкування в професійній діяльності.

Форма проведення: практичне заняття-дослідження.

Обладнання: дошка, схема, картки із завданнями, роздатковий матеріал.

Література: Акмалдінова Speak on your specialty; Streamline English Course; Express Publishing Career Paths Flight Attendants

ХІД ЗАНЯТТЯ

Початок заняття. Good morning, cadets. You all remember that knowledge of English language is compulsory skill of any aviation specialist in today's world. Every lesson we continue to improve this skill.

I. Повідомлення теми та мети заняття.

Today we have the final lesson on the theme "Terminal Building Functions" You already know the main elements of the airport structure. Let's recollect them together (landing area, terminal area and the air traffic control). For the convenience of passenger handling, for the processing their baggage and cargo there is a terminal building at every airport. The terminal building provides different functions.

Актуалізація опорних знань

Завдання 1. Фронтальне опитування ЛО та мовних кліше за темою. Засоби для відпочинку екіпажа, реєстрація багажу, реєстраційна стійка, медпункт, метеорологічна служба, митний контроль, обробка пошти, паспортний контроль, керівництво аеропорту, буфет, робота авіаліній, місце видачі багажу, кімната матері і дитини, інформаційне бюро, білетна каса, зал очікування, вихід на посадку, відбуваючі пасажири, прилітаючі пасажири.

II. Основна частина заняття

Завдання 2. I knew you could do it and I'm proud of you. Tell me please where can every passenger of the airport see the information of the arriving and departing flights? (Information Board). Listen to the announcements of the flights and complete

the information board. (Студенти слухають повідомлення в аеропорту про час відправлення, місце призначення та вихід на посадку і заповнюють табло як у аеропорту) (Streamline Destinations Unit 13)

Fligh Departures		Time now: 3.17	
Flight #	Destination	Gate	Time
FL 349	Orlando	3:25	

Завдання 3. As we speak about the facilities of the airport, what activities should be provided according to this categories. Complete the chart. (Коли ми говоримо про засоби обслуговування в аеропорту, що повинно бути забезпечено для обслуговування пасажирів. Заповніть таблицю)

Airline operation	Facilities for the convenience of passengers	The work of the airport management (authorities)
<ul style="list-style-type: none"> - passenger and baggage-handling (processing) counters such as ticket counters (booking offices), check-in counters - baggage claim area - an information counter (inquiry office) - telecommunication facilities - mail express and light cargo processing - flight catering activities. 	<ul style="list-style-type: none"> -a central lobby (the American term is a "concourse"), where passengers may rest while waiting for their flights -facilities for dispensing food (restaurant, snack-bars) -a nursery for passengers with small children -a first-aid room -public telephones -a post-office department -various gift shops and news-stands 	<ul style="list-style-type: none"> - Custom inspection - passport control - health control

Завдання 4. Гра «Коло ідей». Imagine that you are representatives of the Heathrow Airport and you are going to change and modernize the airport facilities. For this activity we'll need 3 groups and the members of each group will be responsible for 1. **Airline operation**; 2. **Facilities for the convenience of passengers**; 3. **The work of the airport management (authorities).**

(Студенти отримують картки з інформацією про модернізацію аеропорту і в режимі дискусії висловлюють свої ідеї. Інші учасники слухають та заповнюють ті зміни, які були запропоновані для вдосконалення та перебудови будівлі аеровокзалу в аеропорту Хітроу.)

Airline operation	Facilities for the convenience of passengers	The work of the airport management (authorities)

Роздатковий матеріал. Інформаційні тексти про засоби обслуговування у Лондонському аеропорті Хітроу

Heathrow Airport Terminal 5 Facilities. Аеропорт Хітроу, Термінал 5 (<https://www.heathrow.com/>)

(<https://www.heathrow-airport-guide.co.uk/terminal-5.html>)

It is used exclusively by British Airways and Iberia, and provides a huge range of facilities for travellers, including restaurants, shops, hotels, car hire services, business services, parking and bureaux de change facilities

<p>Card 1</p> 	<p>Checking In; at the Desk, Self Check In and Online.</p> <p>All of the check in desks can be found on the top floor of Terminal 5. Plenty of airlines now provide their own self service check in desks; if you're flying with one of these airlines, the airport staff can direct you to the appropriate desks, which will also have their own dedicated bag drop areas. If you like efficiency, check in online and download your boarding pass to your phone,</p>
--	---

	<p>or use the handy app available from your airline; saving you time, and the environment</p>
<p>Card 2.</p> 	<p>Getting between the terminals Getting between the terminals is super easy – see below for a quick guide on how to get to the others from Terminal 5; Terminal 2 & 3: Jump on the free Heathrow Express train and arrive at the Heathrow Central Station for easy access to both terminals. Journey Time: 20 minutes Terminal 4: From Bus Stop 7, you can use either Bus 482 (Southall Town Hall) or 490 (Pools on the Park) for a free transfer Journey Time: 20 minutes</p>
<p>Card 3.</p> 	<p>Hotels at Terminal 5 There are many hotels located next to the terminals at Heathrow Airport, as well as in the surrounding area, making it easy to stay overnight before flying or to book a room when you arrive. From Heathrow Airport Terminal 5, the nearest hotel is the Sofitel London Heathrow, to which you can walk in a few minutes. This is a luxury hotel containing over 600 rooms and two restaurants.</p>
<p>Card 4.</p> 	<p>Car Parking/ Hiring</p> <p>There are plenty of options for parking at Heathrow Terminal 5. There is one long stay car park at Terminal 5, which is open all year round. Six car hire companies serve Terminal 5 Heathrow, including Avis, Hertz and Sixt. The rental desks can be found on the arrivals level next to the We Know London kiosk. Visit our Car Hire page for full details on the providers and what they offer.</p>
<p>Card 5.</p>	<p>Cash Facilities ATMs are located throughout London Heathrow Terminal 5, both before and after security. They accept most cards from UK banks, as well as international credit cards. A number of Bureaux de Change offices are</p>

 	<p>located throughout the terminal belonging to Travelex.</p> <p>Travelex provide over 80 currencies alongside travel insurance and their new Money Card, especially for those overseas purchases. With 14 offices throughout both Terminal 5 and 5b, you won't far away from an exchange desk! The offices are open from 5.00 until 22.00 for you to exchange on the day, or to pick up pre-ordered currency.</p>
<p>Card 6.</p> 	<p>Airport Information Points</p> <p>Passenger ambassadors are present throughout Terminal 5. They wear a purple uniform, and you will find them walking around the terminal in arrivals and departures. They can assist you with directions, information on flights and can even arrange for assistance in other languages. There is also an Information Zone. Here you can find leaflets, maps and help screens.</p>
<p>Card 7.</p> 	<p>Medical Help</p> <p>Emergency phones are located throughout Terminal 5. If there is a medical emergency, use one of these phones to call 222, and the operator will arrange to send an ambulance or medical help to your location immediately. In the event of an accident or a life-threatening situation, our ambulance service can be called upon 24-hours-a-day, 7-days-a-week.</p> <p>Last-minute vaccinations</p> <p>Vaccinations are mandatorily required in many countries. You can visit one of our Travel Clinics and get the necessary vaccinations, 7-days-a-week, with an appointment.</p>
<p>Card 8.</p>	<p>Communication Facilities</p> <p>Wi-Fi is accessible throughout Terminal 5 and is free for duration of your stay at Heathrow. If</p>

 	<p>you are a Heathrow Rewards member, you get access to wi-fi that is up to 5 x faster than the standard option!</p> <p>Pay phones are located throughout Terminal 5, and you can use either cash or cards with these. There are also phones for wheelchair users, and text phones for the hard of hearing.</p> <p>If you need to charge your mobile phone, laptop or tablet, there are Free Power Poles located before and after passport control. You can plug your devices into these using either a plug or a USB charger.</p> <p>The nearest Post Office is in Terminal 3 in the departures building before security, and it is open every day. Be aware that post may be inspected by HM Customs</p>
<p>Card 8.</p> 	<p>Trolleys and Porter Services</p> <p>Trolleys are located throughout the terminal and in the baggage reclaim area. They are free to use, and you can use them to take your luggage to your car or the rail and bus stations.</p> <p>A porter service is also available and you can find porters located in both departures and arrivals. Find out more by calling +44 (0)20 8745 6011.</p>
<p>Card 9.</p> 	<p>Toilets, Showers and Baby Changing</p> <p>There are five blocks of toilets located in the departures concourse, including three before security and two after security.</p> <p>Disabled toilets are also available</p> <p>Baby changing facilities are located throughout the terminal next to most toilet blocks. Simply follow the symbol to reach the nearest facility.</p> <p>Relaxation and Leisure Facilities</p> <p>Family Facilities Terminal 5 does have a play area called Stay and Play. It is suitable for children up to the age of nine. It is open every day from 6.00 until 21.00. Many restaurants in Terminal 5 are child-friendly and can provide high chairs and children's menus.</p>

Завдання 5. Розв'язання проблемних ситуацій. Робота в парах. Most of the airlines have special categories of passengers who receive special attention. Think what you would do in case you need to help these categories of passengers.

(Студенти отримують картки з різними спеціальними категоріями пасажирів і пропонують варіанти обслуговування та додаткових зручностей для обслуговування цих пасажирів, напр. пасажири інваліди, пасажири з поганим зором, маленькі діти або діти без супроводу дорослих, пасажири які потребують особливого харчування та ін.)

Card1. Handicapped or ill passengers. Deaf or hearing impaired passengers
Deaf or hearing impaired passengers. Blind or visually impaired passengers

For example. Wheelchairs, ambulances, and special seating arrangements can be provided. Use of an ambulance, incidentally, would normally be at the passenger's own expense.

Card 2. Infants or unaccompanied children. Example of facilities: Special facilities are usually available for infants. Unaccompanied children usually receive help from cabin crew.

Card 3. Passengers who require special food. If the passenger notifies airline in advance, arrangements can be made for him to receive special food. Passengers who require special food for dietary, religious or nutritional reasons have a choice of 14 different meals.

Card 4. Passengers with language problems. For example: The airline will attempt to provide an agent on hand at the airport to help such passengers with the departure and arrival formalities.

Card 5. Passengers on diverted flights. When weather forces an airport to close, flights may be diverted to another airport. The airline must either provide hotel accommodations until the flight can proceed to its Scheduled destination or must provide alternate transportation by ground.

Card 6. Passengers making direct connections.

Card 7. First-time passengers who have never flown before and who may be nervous about air travel, the elderly and so on. The cabin attendants are responsible for taking care of all these passengers. They must provide courteous and efficient in-flight service

Card 8. Standby passengers. This is a passenger who does not have a confirmed reservation on the departing flight and is travelling on a space-available basis; that is, if a seat remains unsold when the plane is ready to leave, he can purchase a ticket for the flight at the last minute. He may be a passenger whose plans have changed or one who has missed a connection because of a delayed flight.

Card 9. Celebrities and other important people. The term VIP is often used for these passengers. Many airports have special facilities where they can wait for outgoing flights.

III. Підведення підсумків.

You've done excellent work today and let's do some summary: tell me what facilities does every terminal building provide?

What kinds of passengers are processed at the airport?

Інструкції щодо виконання домашнього завдання.

3.2. Методичні рекомендації щодо формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у ЗВО

Данні методичні рекомендації були складені для того, щоб підвести підсумок певної теоретичної та практичної роботи. В розробці методичних рекомендацій за основу були взяті такі документи як Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, Програма з англійської мови для професійного спілкування [15, 56].

Важливою умовою для засвоєння іноземної мови є усвідомлення студентами ролі професійного іншомовного спілкування для життя і своєї майбутньої діяльності, і з цього аспекту, мова не є лише набіром знаків, а це можливість відкрити кордони і змінити своє сприйняття світу. Формування мотивів до пізнавальної діяльності це насамперед створення умов для проявлення внутрішнього бажання до навчання, усвідомленне ставлення до засвоєння знань та сфери їх застосування, подальший самостійний розвиток мотиваційної сфери. Для формування та підкріплення цього усвідомлення важливо визнати провідну роль мотивації у вивченні іноземної мови. Дослідники проблеми мотивації впевнені, що необхідно постійно надавати

мотив для дії і Ю. Холмакова відзначила три мотиваційних блока заняття, якому ми рекомендуємо слідувати:

1. На початку заняття задіюється основний мотив або мотиваційна композиція, з якими логічно пов'язані цілі заняття.

2. Наприкінці – мотиваційний міст до наступного заняття. Це оперативна й перспективна мотивація.

3. Протягом усього заняття діє блок мотиваційної підтримки. [65, с. 103]

Для того, щоб правильно організувати роботу зі студентами, перш за все викладачу необхідно проаналізувати, якому дескриптору (А1, А 2, В 1) у відповідності до загальноприйнятої шкали відповідає рівень знань кожного окремого студента в групі і загальний рівень знань групи. Це необхідно для того, щоб виробити стратегічні шляхи по досягненню наступного рівня і виконати рефлексію та проаналізувати спільну діяльність викладача і навчальної групою в досягненні цієї мети. Важливо також визначити кількість годин для засвоєння рівня, наявні ресурси і розробити особистий план досягнення поставленої мети.

Для того, щоб студенти бачили перелік своїх досягнень важливо не лише ставити мету на початку заняття, але і виділити декілька хвилин для оцінки цих досягнень наприкінці кожного заняття. Можливі варіанти виконання такої рефлексії за допомогою невеликих карток, на яких перелічені ті компетентності, якими студент повинен оволодіти. В кінці заняття можна підбити підсумки, проаналізувати виконану роботу, дати можливість студентам записати ті слова та мовні кліше, які вони запам'ятали, провести невелике бліцопитування.

Вдосконалюючи читання, наприклад, студент повинен навчитися розуміти вебсайти, листи електронної пошти, періодичні видання, тексти пісень, путівники або інструктивні матеріали, тексти блогів за певною темою.

Дійовим методом формування комунікативної компетентності можна назвати метод моделювання як вид гри, що залучає студентів до абстрактної чи вигаданої ситуації, особливістю якої є непередбаченість. Необхідність знайти

вирішення поставленої проблеми залучить студентів до спілкування, стимулюючи розвиток критичного мислення, обміркування ситуації, пошуку правильного рішення,

Використання мовних ситуації, в ході рольової гри, дозволяють наблизити мовленнєву діяльність на занятті до справжньої комунікації, дають можливість активізувати говоріння, письмо, аудіювання, читання.

Організовуючи навчальну діяльність, важливо навчити студентів вмінню оцінювати свої власні навчальні досягнення, аналізувати виконання окремих завдань та знайти прогалини в засвоєному матеріалі, оцінити швидкість оволодіння комунікативними вміннями, . Вироблення подібної рефлексії є невід'ємною складовою усвідомленого підходу до навчання, збільшенню мотивації. Це можна робити у відповідності до критеріїв, які розроблені для кожного рівня володіння іноземною мовою. Приклад таких критеріїв для самооцінювання рівня B2 подається в Додатку А. Для незалежної оцінки напрацьованих знань, студенти можуть спробувати проти один із міжнародних тестів з англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авіаційна транспортна стратегія України на період до 2030 року
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. – М.: Просвещение, 1982. 192 с.
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2009. 376 с.
4. БЕЗВУХ С. В., СТОПЧАК А. Ю. Соціальне партнерство науки і бізнесу: форми взаємодії, проблеми і рекомендації щодо їх вирішення. *Вісник Хмельницького національного університету* 2015. № 3. Т. 3 С. 7-14
5. Бібік Н.М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в освіті URL: <http://lib.iitta.gov.ua/9772/1/10-35-1-PB%20%281%29.pdf>
6. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування/ Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики/ під заг. ред. О.В.Овчарук. – Київ: “К.І.С.”, 2004. 112 с.
7. Бутенко Т. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук 13.00.04. Вінниця. 2011. 22 с.
8. Вольфовська Т.О. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 13 – 16.
9. Галицька М. М. Педагогічна технологія формування у студентів вищих навчальних закладів немовних спеціальностей готовності до іншомовного спілкування. *Освітній дискурс*. 2015 № 4 (12) URL: <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/320/263>

10. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранному языку: Пособие для учителя / Н.Д. Гальскова. Москва. АРКТИ-Глосса, 2000. 165 с.
11. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. *Иностранные языки в школе*. 1985. № 2. С. 17–24.
12. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8. С. 224 – 233.
13. Гончар Т. І. Комунікативна компетентність: суть, структура, розвиток / Т. І. Гончар URL: www.knukim.edu.ua/articles_gonchar.htm
14. Гринюк Г.А., Семенчук Ю.О. Етапи формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів економічних спеціальностей. *Іноземні мови*. 2006. № 2. С. 22–27.
15. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання/Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
16. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Москва: Издательская корпорация «Логос», 1999. 384 с.
17. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті / І. А. Зязюн // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. Частина І. Київ: Інститут пед-ки і псих-ї, 1996. С. 8–12.
18. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф.Г. Вашука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3717>
19. Квітко Г.О. Формування комунікативної компетентності студентів як актуальна педагогічна проблема. *Педагогічне Криворіжжя: педагогічний альманах: зб. Науково-методичних праць*. Кривий Ріг: ВЦ КДПУ; АйсПринт. 2018. Вип. 4. 107 с. С. 32-34

- 20.Квітко Г.О. Педагогічні умови ефективного формування комунікативної компетентності студентів в процесі вивчення іноземної мови// Науковий журнал «Інтелект. Особистість. Цивілізація» Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2018
- 21.Квітко Г.О. Здоров'язберігаючи технології і педагогічні умови у формуванні комунікативної компетентності українських та іноземних студентів// Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції «Екологія здоров'я». Кривий Ріг. 2018. 94с. С 35-36
- 22.Кіш Н. В. Компетентністний підхід до формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* № 9 (Ч. 1), 2014. С. 146-153
- 23.Клочко В. І. Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій : монографія / В. І. Клочко, М. Г. Прадівлянний. Вінниця: ВНТУ, 2009. 196 с.
- 24.Кміта Є. В. Комунікативна та іншомовна компетентності диспетчера управління повітряним рухом, їх сутність, складові та співвідношення URL:http://infolibrary.com/content/2316_Kmita_E_V_Komynikativna_ta_ins_homovna_kompetentnosti_dispetchera_upravlinnya_povitryanim_ryhom_ih_s_ytnist_skladovi_ta_spivvidnoshennya.html).
- 25.Кміта Є.В., Ягупов В.В. Професійна комунікативна компетентність диспетчерів управління повітряним рухом: поняття, сутність і зміст URL:<http://lib.iitta.gov.ua/10975/>
- 26.Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. Педагогічна преса, 2003.
- 27.Козак С. В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Одеса, 2001. 20 с.

28. Концепція викладання іноземних мов у Київському національному університеті ім. Т.Шевченка м. Київ 2009. URL: <http://philology.knu.ua/student/2012/Conception1.pdf>
29. Костенко Н.І. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_5_21
30. Коротун О. О. До питання структури іншомовної комунікативної компетентності. URL: www.ntsai-fon-npu.at.ua/blog/2009-10-20-104
31. Лаврухіна Т. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів у вищих навчальних закладах авіаційного профілю: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2015. 20 с.
32. Логутіна Н. В. Педагогічні умови формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2007. № 18-19. С. 281-288. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2007_18-19_35
33. Логутіна Н. Шляхи удосконалення викладання іноземної мови в економічному ВНЗ для формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 32. С. 116-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_32_42
34. Малихін О.В. Компетентністний підхід у навчання іноземної мови студентів філологічних спеціальностей. *Молодий вчений* № 12.1 (40). 2016. С. 462 URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12.1/106.pdf>
35. Методика викладання іноземних мов: Підручник/ Кол. авторів під керів. Ніколаєвої С.Ю. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.

- 36.Методика викладання у вищій школі. Навчально-практичний посібник. /за заг. ред. В. Блінова, В. Виненко, И. Сергієва. Москва: ЮрайтСерія. 2014. 315 с.
- 37.Микитенко Н.О. Теоретичні основи формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей [Текст] : монографія. Тернопіль: ТНПУ. 2011. 383 с.
- 38.Микитенко Н. О. Якісні показники ефективності технологій формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2015. № 1. С. 111-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2015_1_21
- 39.Микитенко Н. О. Структура іншомовної професійної підготовки фахівця природничого профілю у вищих навчальних закладах України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка.* 2010. № 2. С. 38-45. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2010_2_10
- 40.Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / за ред. М.Ф.Степко, Я.Я.Болубаш, К.М.Левківський, Ю.В.Сухарніков; відп. ред. М.Ф.Степко. Київ. 2004. 24 с.
- 41.Національний освітній глосарій: вища освіта /уклад. І. І. Бабин [та ін.]; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011.100 с.
- 42.Новий тлумачний словник української мови у 4 т. Київ: Аконіт, 1999. Т.3. 910 с.
43. Образцов П.И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов / под. ред. П.И. Образцов, О.Ю. Иванова. Орел: ОГУ, 2005. 114 с.

44. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / за ред. А.М. Алексюк, А.А. Аюрзанайн, П.І. Підкасистий, [та ін.]. Київ: ІСДО, 1993. 336 с.
45. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід до формування змісту середньої освіти: досвід зарубіжних країн/ під заг. ред. О.В.Овчарук. Київ: "К.І.С.", 2004. 112 с.
46. Павлютенков Є. М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях). Харків: Вид. група «Основа», 2008. 128 с.
47. Петрова А.І. Формування іншомовної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності в процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2009. 267 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2011_8-9_12
48. Повітряний Кодекс України від 04.11.2018 р. № 3393-VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>
49. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн /під заг. ред. О.В.Овчарук. Київ: "К.І.С.", 2004. 112 с.
50. Пономарьов О. С. Модель професійної діяльності фахівця /НТУ, ХПІ, 2006. 33 с.
51. Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні від 25.05.2012 № z0833-98 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98> Про транспорт Закон України від 28.12.2015 р. № 232/94-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр>
52. Пристай Г. В. Навчання в співробітництві як засіб активізації пізнавальної діяльності на уроці англійської мови у ВНЗ. *Вісник Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна*. № 1072. С. 136–141.
53. Про вищу освіту Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

54. Про затвердження національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>
55. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. URL: <http://zakon5/rada.gov.ua/laws/2145-19>
56. Програма з англійської мови для професійного спілкування/ Колектив авторів: Г.Є.Бакаєва, О.А.Борисенко, І.І.Зуєнок, В.О.Іваніщева, Л.Й.Клименко, Т.І.Козимирська, С.І.Кострицька, Т.І.Скрипник, Н.Ю.Тодорова, А.О.Ходцева. Київ: Ленвіт, 2005. 119 с. URL: http://im.nmu.org.ua/ua/library/national_esp_curriculum.pdf
57. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року/ розроблено робочою групою під керівництвом Міністерства освіти і науки України URL: http://mdu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/01/strategiya_reformuvannya_vyshchoyi_osvity_2.0.pdf
58. Сисоєва С. Різниця понять. Чи постраждає зміст закону? *Газета «Освіта»*, № 26-27, 17–24 червня 2015 р. URL: http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/726/.
59. Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456с.
60. Стратегічний план розвитку авіаційного транспорту на період до 2020 року <https://mtu.gov.ua/files>
61. Сура Н. А. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2005.
62. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття “педагогічні умови”. *Нова педагогічна думка*. 2009. №3. С. 90 – 92
63. Тинкалюк О. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей вищих навчальних

- закладів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2008. Вип 24. С. 53–63
64. *Философский энциклопедический словарь* / Гл. редакция: Л. Иличев, П. Федосеев, С. Ковалев, В. Панов. Москва: Сов. Энциклопедия, 1983. 840с.
65. Холмакова Ю.В. Мотивація до вивчення іноземних мови як феномен сучасної науки та практики. «*Young Scientist*» № 4.1 (31.1) с. 103 -105
66. Хомский Н. Язык и мышление. Москва, 1972.
67. Хуторской А. В. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская *Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода* : Межвузовский сб. науч. тр. / под ред. А. А. Орлова. – Вып. 1. Тула : Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л. Н. Толстого, 2008. С. 117–137.
68. Часнікова О. В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607
69. Шехонин А. А. Компетентностно-ориентированные задания в системе высшего образования / [А. А. Шехонин, В. А. Тарлыков, И. В. Клещева и др.]. СПб.: НИУ ИТМО, 2014. 98 с. URL: <http://window.edu.ru/resource/483/80483/files/itmo1571.pdf>
70. Oxford Advanced Learner's Dictionary, 2005. 615 с.

Додаток А.

Рівні володіння мовою, розроблені Асоціацією Мовних Експертів ALTE (The Association of Language Testers in Europe) згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти

Досвідчений користувач	C 2	Може розуміти без утруднень практично все, що чує або читає. Може вилучити інформацію з різних усних чи письмових джерел, узагальнити її і зробити аргументований виклад у зв'язній формі. Може висловлюватись спонтанно, дуже швидко і точно, диференціюючи найтонші відтінки смислу у досить складних ситуаціях.
	C 1	Може розуміти широкий спектр досить складних та об'ємних текстів і розпізнавати імпліцитне значення. Може висловлюватись швидко і спонтанно без помітних утруднень, пов'язаних з пошуком засобів вираження. Може ефективно і гнучко користуватись мовою у суспільному житті, навчанні та з професійними цілями. Може чітко, логічно, детально висловлюватись на складні теми, демонструючи свідоме володіння граматичними структурами, конекторами та зв'язними програмами висловлювання.
Незалежний користувач	B 2	Може розуміти основні ідеї тексту як на конкретну, так і на абстрактну тему, у тому числі й технічні (спеціалізовані) дискусії за своїм фахом. Може нормально спілкуватися з носіями мови з таким ступенем швидкості та спонтанності, який не завдає труднощів жодній із сторін. Може чітко, детально висловлюватись на широке коло тем, виражати свою думку з певної проблеми, наводячи різноманітні аргументи за і проти.
	B 1	Може розуміти основний зміст чіткого нормативного мовлення на теми, близькі і часто вживані на роботі, при навчанні, під час дозвілля тощо. Може вирішити більшість питань під час перебування або подорожі у країні, мова якої вивчається. Може просто і зв'язно висловитись на знайомі теми або теми особистих інтересів. Може описати досвід, події, сподівання, мрії та амбіції, навести стислі пояснення і докази щодо точок зору та планів.
Елементарні	A	Може розуміти ізольовані фрази та широко вживані вирази,

й користувач	2	необхідні для повсякденного спілкування у сферах особистого побуту, сімейного життя, здійснення покупок, місцевої географії, роботи. Може спілкуватись у простих і звичайних ситуаціях, де необхідний простий і прямий обмін інформацією на знайомі та звичні теми. Може описати простими мовними засобами вигляд його/її оточення, найближче середовище і все, що пов'язане зі сферою безпосередніх потреб.
	A 1	Може розуміти і вживати побутові повсякденні вирази, а також елементарні речення, необхідні для задоволення конкретних потреб. Може відрекомендуватись або представити когось та може запитувати і відповідати на запитання про деталі особистого життя, наприклад, де він/вона живе; про людей, яких він/вона знає; про речі, які він/ вона має. Може взаємодіяти на простому рівні, якщо співрозмовник говорить повільно і чітко та готовий прийти на допомогу.